

Matej HRIBERŠEK | PREVAJANJE IZ KLASIČNIH JEZIKOV V 2. POLOVICI 19. STOLETJA

Izvleček

Pred letom 1850 je bilo prevajanje iz klasičnih jezikov na Slovenskem še povsem v povojih; prevajalcev s filološko izobrazbo ni bilo, le občasno so izšli prevodi krajših del (največkrat pesmi ali izbori iz kakega antičnega avtorja). Prve obsežnejše prevode in prve knjižne izdaje prevodov del antičnih piscev smo Slovenci začeli dobivati šele v 2. polovici 19. stoletja.

Abstract

Before 1850, translation from the classical languages in present-day Slovenia was barely developed; the translators were amateur philologists, and the infrequent published translations were confined to short pieces, usually poems or selections from the classical authors. More extensive translations and their book-format editions did not appear until the second half of the 19th century.

Prvi poskusi

Če bi dandanes povprašali strokovno srenjo o vidnejših prevajalcih iz klasičnih jezikov, bi verjetno večina poleg Antona Sovreta, Frana Bradača in Frana Omerze navedla še nekaj poznejših, mlajših prevajalcev. Vendar je kar nekaj dobrih in ustvarjalnih prevajalcev iz klasičnih jezikov delovalo tudi pred letom 1900; večina pa si deli to usodo, da je njihovo prevajalsko delo ali precej neznano ali njihovi prevodi niso nikoli izšli; ne nepomembno je tudi dejstvo, da so jih v slovenski slovnstveni zgodovini zasenčili literarni ustvarjalci. Če so bili ti prevajalci obenem tudi književniki, je njihovem prevajalskemu delu v literarnih zgodovinah navadno odmerjena le omemba (z izjemo prevodov Sv. pisma); če pa so se uveljavili zgolj kot prevajalci in strokovni avtorji, pa so dostikrat neupravičeno precej spregledani in prezrti. V obdobju pred 1900 so bili prevajalci iz klasičnih jezikov še razmeroma redki, prav tako prevodna dela iz latinščine in grščine; to je bilo pogojeno tudi s težkimi finančnimi in političnimi razmerami. Da je bilo prevajanje iz klasičnih jezikov še v povojih, ni bilo naključje, kajti tudi sama filološka stroka se je v tem obdobju šele začela postavljati na noge. To seveda ne pomeni, da prevajanje iz klasičnih jezikov ni živelo; nasprotno, že pred tem obdobjem so na področju prevajanja ustvarjali slovenski kulturniki

in intelektualci, kot npr. Stanko Vraz in Fran Miklošič s prevodi iz Homerja; Valentin Vodnik, Janez Nepomuk Primic, Urban Jarnik, Franc Metelko, Anton Murko in drugi s prevodi Ezopovih basni; prevajalci grške in rimske lirike ter odlomkov iz grške in rimske dramatike idr. Pred letom 1848 filologov, ki bi lahko poskrbeli za dobre prevode iz klasičnih jezikov, skoraj ni bilo, vsaj izobraženih ne; prevajalci so izhajali iz vrst intelektualcev, profesorjev na višjih šolah (npr. na ljubljanskem liceju) in na področju klasike dobro podkovanih razumnikov, ki so si v gimnaziji pridobili dovolj znanja za prevajalsko delo. Antično izročilo je bilo sicer močno prisotno v šolah in se je preko teh prenašalo tudi na dijake, vendar je bilo prevajanje iz klasičnih jezikov v primerjavi z drugimi evropskimi deželami še zelo na začetku. Če odmislimo odmeve, vplive in reminiscence v slovenski literaturi ter seveda prevode Svetega pisma, ki so v zgodovini prevajalstva vedno poglavje zase, je bilo poskusov prevajanja iz klasičnih jezikov malo; nekaj več jih je v pesništvu,¹ medtem ko so bili prevodi antičnih proznih besedil v manjšini. Pri proznih besedilih lahko izpostavimo dva nikoli izšla prevodna poskusa Valentina Vodnika, in sicer:

a) *Prevod grških beril*, ki se je ohranil pod naslovom *Versio Lectionum Graecarum* iz l. 1816 (iz zapuščine Franca Serafina Metelka), in

b) *Grško berilo*.

Izbor *Prevod grških beril (Versio lectionum Graecarum)*² je nastal l. 1816, obsega pa en zvezek (24 listov; skupaj 12 pol; listi od 13 do 24 so prazni). Izbor vključuje

a) 18 prevodov besedil iz Plutarha (*E Plutarcho Versio discipulorum correcta*), in sicer bodisi prevodov učencev ali Vodnikovih prevodov ali obojih; nekateri prevodi niso dokončani. Prevodi učencev so dopolnjeni z Vodnikovimi popravki, večina pa tudi z grško-latinskim priročnim slovarčkom za lažje prevajanje. Vsi naslovi so v latinščini (*Diogenes et Alexander, Thesaurus mor[...], Concordia fratrum, Duo reges invicem diversissimi, Filius figuli in solio regali, Laudis cupiditas juvenis Alexandri, Quando reges audiant veritatem, Alcibiades canem habens, Aristides justus, Septem sapientes, Caelebs et pater sodalem habens, Themistoclis pueri bene collocata hora vacua, Ambitio Themistoclis, Materna gaudia, Efficacia fabulae, Plato moriens, Dux non agnitus, Explicatio, quis rei sit defectus solis*);

b) izbor pripovedk oz. anekdot iz Diogena Laertskega (*Narratiunculae ex Diogene Laertio*), in sicer o Biantu, Zenonu in Diogenu (10 zgodbic, vse so dopolnjene s kratkimi besedišči);

c) odlomek iz Simplicija (*Temperantia Diogenis seu animus facile contentus*).

¹ Gl. razpravo Janka Modra o starogrški epiki, liriki in dramatiki pri Slovencih (dodatek k njegovemu prevodu *Zgodovine grške književnosti* l. 1966 pri Mladinski knjigi).

² NUK, Ms 528.

Izbor grških besedil *Grško berilo* (Berílo Gréjko) obsega skupaj 42 listov.³ Vključuje

a) zvezek prevodov (6 listov) Berílo Gréjko (Marnje iz Hierokleja; Ajso-pove pravljize (uvod + *Shena in Puta*)); listi 2–6 so prazni;

b) Ezopove basni (Esópove pravlice), vse v prevodih (Uvod; *Shena in Puta*, Lesjak in Lev; Lev, Orel in Lesjak; Pes; Besaga; Kobilza in Mravlinici; Stariz in Smert; Kmet in otrozi; Drevar in Boshji posel; Volk in Pestrina; Volk in Sherjav; Lesjak in Grosd; Konj in Osel; Lev in Lesjak; Boshji posel in Isresar; Krokar in Lesjak; Devji osel; Jelen in Lev; Svesdar; Levina in Lesica; Pajdosha in Medvedka; Lashnivznik; Pes in Ovza; Volk in Ovzharji; Oslova senza; Lev in Mish; Osel in Levova kosha);

c) zgodbe iz Ajlijana (Povefti is Ajliana) (1. Sokrat pobie napuh svojiga vnezhenza Alkibiada; 2. Sander si svojim konjam; 3. Antisten modrian in Diogen vuzhenik; 4. Posebna traparia; 5. Ponishanje oshabniga likarja Menekrata; 6. Prosto[] mladiga Temistokla; 7. Smert spanjova sestra; 8. Anasagor modrian [volen] ob smerti svojih sina; 9. Enak izgled Senofontov; 10. Sander in njegov Musikos; 11. Smilenje s shivalmi; 12. [...] Nesavnishanje in hitrost Ismeniova; 13. Nevstrashnost in velikoseshje Daria Krala; 14. Navada shelesna srajza; 15. Presmelost Perdikova; 16. Velikoserzhje Fokionovo);

č) vojaške zgodbe iz Poliajna (Vojfskine povefti is Poliajna) (Uvod; 1. Kodrova lubesen svoje domovine; 2. Potuhlost Pejsistratova; 3. Agesilaj prekani Beozhane; 4. Habria vojake naserzhi; 5. Sander osramoti svoje puntarske vojake; 6. Sander da lep izgled vojakam; 7. Kir napravi Persiane se Medianski oblasti odtegniti; 8. Zhuden mraz; 9. Sveste [...] proti kralu; 10. Amulij in Numitor; 11. Nesvestoba in shlahtno serze; 12. Muzi Skevola; 13. Atili Regul; 14. Zesarjovi vterjeni vojaki; 15. Rasmesarjene [...] oblizhja; 16. Posilena vojskakost; 17. Rublene Sabinshize; 18. Razlozhik med levizo in desnizo; 19. Koriolan poshtuje mater);

d) zgodbe iz Diogena Laertskega (Povefti is Diogena Laerzhana) (Uvod; Bia; Zenon; Diogen (10));

e) odlomek iz Simplicija (Is Simplizia) (uvod + kratek (nedokončan in nepopoln) odlomek)

f) zgodbe iz Plutarha (Povefti is Plutarcha); ta del je najboljšežnejši, saj je vključeval kar 63 zgodb (1. Diogen in Sander; 2. Najdena Saloga; 3. Bratovska svesa; 4. Krala si soprotna; 5. Lonzharjov sin na kralevim sedeshu; 6. Sander mlad slave lakomen; 7. Kdaj krali shlishio resnizo; 8. Alkibiad in njegov pes; 9. Aristid pravizhen; 10. Sedem Modrih; 11. Neosheneniz in Ozha; 12. Temistokel mlad obrazha dobro svoj prasen čas; 13. Temistoklova slave lakomnost; 14. Materno veselje; 15. Pravliza velko smaga; 16. Platon merjozh; 17. Nesposnan vojvoda; 18. Raslaganje, kako sonze merkne; 19. Baviz; 20. Otrozhja reja per Spartanzih; 21. Prevariozh in prevarjen ribizh; 22. Neludnik; 23. Nesrezhno sileshevo shivlenje; 24. Natvora in snadnost; 25. Sandrova darovitnost; 26. Ne govori, kar ne vesh; 27. Otroshka lubesen; 28. Kral palzo [...]; 29. Kervamozhna plazhva kervamozhne snajde; 30. Svest pes; 31. Greshki Skevola; 32. Predpomenik; 33. Stanovitnost Katonzhkova; 34. Pokojnost per obrekovanju; 35. Vertnar spremenjan v krala; 36. Mal na robe; 37. Jesizhen

³ NUK, Ms 545.

briviz; 38. Katonovo snamine; 39. Prepokoren (*vel* preposlusen) slushabnik; 40. Jesik; 41. Shushna; 48. Poboshjan Sander; 49. Preradoveden poprash; 50. Druga je gerditi, druga bojvati. *vel* Gerdenje in bojvanje ni vse eno; 51. Ravnanje s nepriatli; 52. Posebno snanje sa dnarje koga vseknit; 53. Premagaviz premagan; 54. Presherne besede per vinu; 55. Raslozhik med Pevzam in Vojskakam; 56. Sadovolje in nepodkuplenost. 57. Fabrizio; 58. Sandrova darovitnost in visokoserzhje; 59. Zizeron; 60. Zesar; 61. Poshtvanje starih; 62. Spartanska junakost; 63. Hitri shivopisiz).

g) dva odlomka iz Atenaja (Is Atenaja) (Uvod; 1. Snediz; Burkazh in Afina);

h) odlomek iz Strabona (Is Strabona) (Uvod; Popis nekdanjiga obrasa semle.);

i) krajše odlomke iz Lukijana in Stobaja (Asklep in Heraklej; Menip in Merkur pred peklam; Haron, Menip, Hermet; Hermet in Maja mati) ter razne anekdote (Vumne perpovefti).

Razvoj prevajanja iz klasičnih jezikov po revolucionarnem letu 1848 je tesno povezan z razvojem klasične filologije v Avstriji. Pri tem je odigral pomembno vlogo l. 1849 ustanovljeni dunajski filološki seminar, ki ga je utemeljil Hermann Bonitz in so ga že od samega začetka obiskovali tudi slovenski študentje, med njimi tudi nekaj bodočih klasičnih filologov, kasnejših prvih univerzitetno izobraženih srednješolskih učiteljev klasičnih jezikov. Najbolj znani so Janez Trdina, Matija Valjavec, Sebastijan Žepič, Ivan Macun, Janko Pajk, Maks Pleteršnik, p. Ladislav Hrovat in Matej Vodusek. Med njimi so tudi prvi prevajalci iz klasičnih jezikov in pisci učbenikov za latinščino in grščino. Vendar pa se prevajanje iz latinščine in grščine v tem obdobju še ni razmahnilo. Vzroki za to so bili: pomanjkanje kvalitetnih kadrov, slabo finančno stanje, nezanimanje tiskarn za tiskanje in izdajanje tovrstnih del ter avstrijska raznarodovalna politika, ki je zavirala uveljavljanje slovenskega jezika v javnem življenju, še zlasti šolah. Šolstvo, zlasti srednje šolstvo, je bilo zaradi pomanjkanja slovenskih profesorjev še posebej občutljivo in izpostavljeno.⁴

Ustanovitev Slovenske matice l. 1864 zaradi njenega sorazmeroma mlačnega začetnega delovanja ni prinesla bistvenih sprememb.⁵ Matica pri izdajanju prevodnih del s področja klasičnih jezikov ni sodelovala; omeniti velja le njen prispevek pri nastanku prvih slovenskih učbenikov za klasične jezike. Delno je za precejšnjo mlačnost do prevajanja iz latinščine in grščine krivo tudi dejstvo, da se je v tem obdobju iz narodnobudilnih razlogov podpiralo prvenstveno prevajanje iz drugih slovanskih jezikov in iz drugih svetovnih jezikov.

Kljub temu pa tudi klasika ni bila povsem zapostavljena. Lep za-

⁴ Gl. Hriberšek (2005), 121.

⁵ Prijatelj (1938/39), 134–135; Hriberšek (2005), 131.

govor klasičnim jezikom in prevajanju iz njega nam ponuja Ivan Božič v uvodu v svoj prevod Platonove *Apologije* in *Kritona*. Takole pravi: »...; vsi izobraženi narodi so malo po malu začenjali s prelaganjem klasičnih del, grških namreč in rimskih. Tu sedaj ni vprašanje, ali bo to Slovencem v kak prid; lahko se brez dvombe reče, da bo gotovo ... Stari so bili in bodo ali v izviru ali v prevodih vedno učitelji poznejim narodom.« Prozni prevodi tega obdobja so večinoma ostali v rokopisu ali pa so se izgubili. Med njimi velja izpostaviti prevod *Eutropieva kratka rimska zgodovina*, ki ga je okoli l. 1860 pripravil Mihael Verne in ga namenil učencem ljubljanske gimnazije kot pomagalo pri pouku klasičnih jezikov. Rokopis prevoda je ohranjen.⁶ Evtropijeva zgodovina, ki jo sicer poznamo pod naslovom *Kratek prikaz zgodovine od ustanovitve Rima (Breviarium ab Urbe condita)* in obsega 10 knjig, je bila idealna izbira za prevajanje; zaradi svoje sumarnosti in preglednega orisa rimske zgodovine od njenih začetkov pa vse do obdobja vladavine cesarja Jovijana l. 364 je bilo dovolj zanimivo in obenem dovolj kratko. Sicer pa je bil Verne kot prevajalec zelo dejaven; Evtropij namreč ni njegov edini prevajalski dosežek. Tako v Janežičevem »Slovenskem glasniku« iz l. 1862 najdemo naslednjo notico: »G. F. Blažič, kaplan v Lindaru, poslal je nam dva rokopisa rajnega slov. pisatelja Miha Verneta, ki so se s svojo prijetno pisavo prikupili vsem slovenskim bravcem. Pervi je »Sveti Aureli Auguštin, škof Hiponeski, o govoru Gospodovem na gori po sv. Matevžu«, drugi pa »nekoliko odlomkov Mohamedovega korana.« Želeti bi bilo, da bi vsaj prvo delo kmalo zagledalo beli dan; če se oglasi dosti družnikov za tekoče leto, utegnila bi ga »družba sv. Mohora« spraviti na svitlo.«⁷

Prve resnejše poskuse, da bi dobili prevod kakega antičnega proznega dela v knjižni izdaji, zasledimo med letoma 1850 in 1860. Prvi filolog, ki se je v tem obdobju resneje spoprijel s prevajanjem iz klasikov je bil frančiškan p. Ladislav Hrovat. Ta l. 1825 v Zgornjem Tuhinju rojeni mož (umrl je l. 1902 v Novem mestu), ki je bil v tem

Slika 1: p. Ladislav Hrovat

⁶ NUK, Mihael Verne Ms 1286 A. in B.

⁷ Iz *Celovca*. SG 5(1862), 79.

2.

Eutropieva
kratka rimska zgodovina.
Prve buke.

I. Amiska dežjava, ki je bila v začetku sko-
raj narmonjši, in po razširjenju po celim svetu nar-
veči vsih, kar jih ljudje pomnijo, je osnoval Ro-
mul, vestalke Nee Silvije¹⁾, in kolikor se je
verjelo, Martov sin, ki je bil z bratom Remom
dvojček rojen. — Ko se je med pastirji okrog bo-
vil²⁾, je jel, osemnajst let star, en in dvajset
ti dan maliga travnja v tretjem letu šeste O-
limpiade³⁾, in po trednjim računu tri sto in
desetdeset let po pogubi Troje na palatinu,
shim hribu mestice zidati.

II. Po soridanim mettu, ki ga je po svojim ime-
nu Roma (Rim) imenoval, je nek to le spečali.
Innogo bližnjih todesov je v mesto spečel-
in starejših mettrijanov jih je to kral, da
bi se v vsem po njih sovetu ravnal, in jih je
rastran starosti starašine imenoval. Po-
tem je narode, ki so blizu rimskega mesta sta-
novali, k igri povabil, in jim je njih dekle⁴⁾
vzel, ker ni ne on, ne njegovo ljudstvo žen ime-
lo. — Ko so se rastran silovitosti do vrelah
vojske vzele, je Cecinanci, Antemnanca-
ne, Krustuminci, Sabinanci, Fidenčane in
Vejenčane — vse te mesta obdajajo Rim — pre-
magal. — Ko se ni po hudi uri, ki je bila na-
gloma vstala, nikjer več prikazal⁵⁾, se je
mémilo, da je v sedem in tridesetim letu svoje
vlade k bogovam šel, in pomaličili so ga.
Potem so v Rimu starašine, vsak po pet dni,
gospodovali⁶⁾, in njih vlada je eno celo let
to trpela.

Slika 2: Mihael Verne, Eutropieva kratka rimska zgodovina

času na začetku svoje učiteljske in strokovne kariere, je bil sorazmeroma neznan. Leta 1852 je po končanem študiju bogoslovja odšel na Dunaj študirat klasično filologijo in slavistiko, po vrnitvi l. 1854 pa je vseskozi deloval kot profesor na gimnaziji v Novem mestu. Poznamo ga predvsem kot jezikoslovca (ob Stanislavu Škrabcu velja za enega vidnejših slovenskih jezikoslovcev svojega časa), kot avtor prve latinške slovnice v slovenščini (izšla je l. 1874) pa je tudi pomemben člen v boju za uveljavitev slovenskega jezika v šolah. Je pa tudi avtor prvega knjižnega proznega prevoda iz klasičnih jezikov, ki je dejansko izšel.

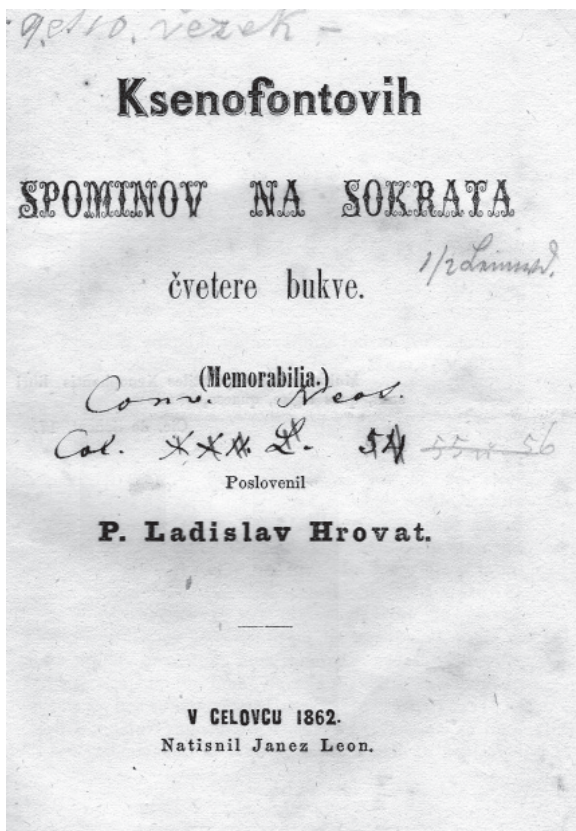
Ksenofontovi »Spomini na Sokrata«

Leta 1862 je v Celovcu izšel Hrovatov prevod dela Ἀπομνημονεύματα Σωκράτους (*Apomnemonēumata Sokrátous*) grškega zgodovinarja Ksenofonta; prevod je Hrovat naslovil *Ksenofontovih Spominov na Sokrata čvetero bukve*. (*Memorabilia*).⁸ Delo grškega zgodovinopisca in Sokratovega učenca, v katerem orisuje Sokratovo življenje in njega samega kot osebnost, ne posveča pa se toliko njegovi filozofiji (te ni najboljše razumel in vanjo tudi ni imel najboljšega vpogleda; to nalogo je neprimerno bolje opravil njegov vrstnik Platon), običajno citiramo z latinskim naslovom *Memorabilia*; pod tem naslovom je delo izšlo prvič l. 1516 v Firencah. Hrovat je naslov poslovenil, a se je – verjetno v duhu tradicije – odločil, da ohrani tudi naslov prve izdaje iz l. 1516.⁹

Zakaj se je Hrovat odločil prav za *Spomine na Sokrata*, lahko ugotovimo; verjetno pa je bila izbira povezana s tedanjimi tendencami pri pouku klasičnih jezikov. Hermann Bonitz, boter in ideolog gimnazijske reforme, je pri pouku klasičnih jezikov posebej izpostavljal pomen lektire, večkrat pa je v svojih strokovnih prispevkih načel tudi vprašanje njenega obsega in izbora. Glede na izkušnje in rezultate, ki so jih pokazala prva leta gimnazijskega pouka po reformi, so na uspeh šolske lektire negativno vplivale zlasti previsoke zahteve, ki so jih profesorji po-

⁸ Hrovat (1862); Hriberšek (2006), 122–126.

⁹ Delo, nastalo l. 371 pr. Kr., je Ksenofontovo najznamenitejše »sokratsko« delo. Razdeljeno je na dva dela. V prvem delu (1. knjiga, poglavji 1–2) obravnava dejstva, povezana z obtožbami proti Sokratu, ki so pripeljale do njegove usmrčitve. Glavne točke svoje obravnave zajame v prvem stavku: »Velikrat sem se začudil, s katerimi razlogi neki so Sokratovi tožniki prepričali Atenčane, da bi bil v oziru deržave smerti vreden. Tožba zoper njega je bila nekako taka le: Sokrat zlostvuje (zlobno ravna), ker ne veruje v bogove, ki jih verje deržava, in ker druge nove božanstva vpeljuje in zlostvuje, ker mladež kviri.« Hrovat (1862), 11. Preostanek dela (1. knjiga, poglavja 3–8 ter knjige 2–4) sestavljajo krajše epizode, ki orisujejo Sokrata v njegovih pogovorih in debatah s prijatelji, tekmeci in znanimi Grki; v orise so v osnovnih potezah vključeni drobci Sokratove filozofske misli.

Slika 3: p. Ladislav Hrovat: Ksenofontovih Spominov na Sokrata čvetera bukve. (Memorabilia).

način sanirati, saj naj bi škodovala napredovanju. Posebej je poudarjal vsebinski vidik izbire lektire; izbrana besedila naj bodo čimbolj vzgojna. Kot posebej občutljivo je izpostavil izbiro lektire pri Platonu v VIII. gimnazijskem razredu; učitelje je opozarjal, naj za prebiranje besedil ne izbirajo tistih Platonovih dialogov, ki se kakor koli dotikajo tematike pederastije, bodisi da jo grajajo ali idealizirajo (*Fajdros*, *Simpozij*, *Lizis*, *Harmid*).¹¹

Zato ni naključje, da se je Hrovat odločil za Ksenofontove *Spomine na Sokrata*. V gimnazijah so jih brali zelo redko; ponavadi so obrav-

stavljali svojim dijakom. Za preparacije so namreč dostikrat izbrali preobsežne, pa tudi vsebinsko in gramatikalno prezahtevne odlomke. Zaradi pretiranih zahtev so si dijaki pri prevajanju in pripravi doma pomagali z različnimi pripomočki, ki so jih imeli na voljo; ob slovarjih in prevodih, ki so bili najbolj običajna in ustaljena pomagala, so bile najbolj priljubljene interlinearne izdaje,¹⁰ pogosto pa so dijaki medsebojno sodelovali in si pomagali pri domačih korepeticijah. Tovrstna pomagala je Bonitz, ki je zagovarjal in pospeševal prvenstveno samostojno delo dijaka z izvirnim besedilom, imenoval »rakava rana gimnazij«, ki jo je skušal na vsak

¹⁰ Interlinearne izdaje, ki jih dandanes najdemo sorazmeroma redko, v 19. in začetku 20. stoletju pa so bile zelo pogoste, so kombinacija izvirnega besedila in prevoda; vsaki vrstici izvirnega besedila sledi spodaj vrstica prevoda, tako da lahko bralec originalno besedilo spremlja od besede do besede.

¹¹ Bonitz (1855) 781–791; Frankfurter (1897), 272.

navali Ksenofontova zgodovinska dela (*Kirova vzgoja*, *Anabazis*, *Grška zgodovina*). In ker je bilo delo v redno lektiro vključeno le redko,¹² se je z izbiro *Spominov na Sokrata* izognil morebitnemu očitku, da s svojim prevodom dijakom ponuja nezaželeno pomagalo in podpira njihovo lenobo. Tudi z vsebinskega vidika je bilo delo idealna izbira, saj je ponujalo prav tisto, kar so tvorci reforme želeli: poučno besedilo, ki dijake seznanja z visokimi moralnimi vrednotami. To je vedel tudi Hrovat, kot je razvidno iz uvodne misli prevoda, ki si jo je prevajalec izposodil pri Ciceronu; ta je v svojem dialogu *Kato starejši* ali *O starosti* z besedami Katona starejšega takole ovrednotil Ksenofontov opus: »*Multas ad res perutiles Xenophontis libri sunt, quos legite, quaeso, studiose.*« Cic. de. Senect. 17 (»Ksenofontove knjige so izjemno koristne za mnoga področja, zato jih, prosim, marljivo prebirajta.« Cicero, *O starosti* (*Kato starejši*) 17).

Prevod dopolnjuje tudi premišljeno napisan uvod, v katerem je Hrovat sumarno in pregledno opisal izvor in pomen naslova (*Apomnemonéumata* = *Commentarii* = *Memorabilia* = »dnevniki«, »zapisniki«, »zgodovinski spomini«), svojo odločitev za izbrano poslovenitev naslova ter orisal ozadje nastanka dela in njegovo strukturo. Delo ni izšlo v celoti naenkrat, ampak je izhajalo po snopičih; izšlo je 10 snopičev, ki so si jih kupci po končnem izidu lahko dali vezati v knjigo. »Slovenski glasnik« je bralstvo redno obveščal o delu na prevodu: »Naslednji štiri vezki (kterih bota vsaj prva dva mesca junija, ostala pa po šolskih praznikih prišla na svetlo) obsegali bodo nadaljevanje »Babice« in »Ksenofontove spomine na Sokrata«.¹³ »... prišla sta ravno kar zopet dva vezka na svetlo in obsegata konec prelepe povesti »Babica« v g. Cegnarjevi in začetek »Ksenofontovih spominov na Sokrata« v g. Hrovatovi prestavi. Da poslednje delo gg. naročnikom še letos celo v roke pride in da se z novim letom nova versta pričeti more, izide meseca decembra še eden vezek, ki bo obsegal nadaljevanje in konec Ksenofontovih spominov.«¹⁴ Prevod *Spominov na Sokrata* je eden boljših in bolj dognanih prevodov iz klasičnih jezikov tega obdobja. Odlomek (*Herakles na razpotju*):¹⁵

¹² V seznamih lektire, objavljenih vsako leto v gimnazijskih izveštjih, najdemo *Spomine na Sokrata* le kot možnost izbire za zasebno lektiro, ki je bila namenjena zlasti boljšim dijakom za nadgradnjo in dodatno utrjevanje znanja. Za natančnejši oris razvoja latinske in grške lektire gl. Martinak v: Kanon (1906), 8–20; Dettweiler (1895), III, 3–III, 10 (latinščina); IV, 7–IV, 11 (grščina); Eckstein (1887), 1–131; Rein (1903–1911), 3, 659–690 in 5, 327–335 (latinščina); Hriberšek (2005), 105–119.

¹³ SG 5(1862), 180.

¹⁴ *Cvetje iz domačih in tujih logov*. SG 5(1862), 370. Prim. tudi SG 5(1862), 403 (poročilo o izidu); SG 5(1862), 404.

¹⁵ *Ksenofontovih Spominov na Sokrata čvetele bukve* 2, 21 in nasl.

»Ko je namreč Heraklej prestopil iz otročjih let v leta mladenčev, v katerih mladenči samostojni postanejo ter pokažejo, po kateri poti življenja se bodo obrnili, ali kreposti ali zlobe, šel je v samoto, se vsedel ter premišljeval, na katero pot naj bi se obrnil. Zdelo se mu je, da greste proti njemu dve veliki ženski; ena lične in berhke rasti, kinčila ji je telo čistost, oči sramožljivost, obnašanje (hojo) pametnost in belo oblečena je bila; druga rejena do debelosti in mehkužnosti, lepoticene kože tako, da se je zdela bolj bela in bolj rudeča kot je bila, in hoje, da se je zdela bolj sklonjena kot ponaravno, oči je imela odperite, oblačilo, da se je krasota skoz bliščala; zdaj se je pogledovala sama sebe, zdaj ozirala okoli, če je kdo gleda, večkrat je tudi na svojo senco pogledavala. In ko ste prišle bliže Herakla, šla je prvič omenjena komerno, druga pa, hoté ji naprej priti, stekla je proti Heraklu in rekla: Vidim, Heraklej, da si v zadregi, po kateri poti življenja bi se obrnil; ako si zvoliš mene za prijateljico, vodila te bom po najprijetniši in najzložniši poti, in živel bodeš tako, da nobene veselice ne bodeš neokušene pustil in nobene težave poskusil. Prvič namreč za vojske in državne opravila se ne boš pečal, ampak boš vedno gledal na to, ktere prijetne jedi in pijače bi našel, s katerimi pogledi in s katerim sluhom bi se razveselil, s katerim poduhom in s katerim potipom bi se kratkočasil, kako bi najmehkeje spal, in kako bi se vsega tega udeležil brez truda. In ako bi nastopil katerikrat sum, da bi ti zmanjkalo virov za te reči, ni strahú, da te bom peljala na to, da bi si moral pridobivati teh reči s trudom in težavami na duši in telesu, temveč kar pridelajo drugi, rabil bodeš ti, in ne bode ti manjkalo nič, od česar je moč kaj pridobiti, zakaj mojim tovaršem pripustim, da si koristijo z vsako rečjo. In Heraklej to slišati pravi: Žena, kako ti je ime? Ona pa pravi: Moji prijatelji me zovejo B l a ž e n o s t; tisti pa ki me sovražijo, me imenujejo zniževaje H u d o b i j a. In med tem je dospela tudi druga žena ter rekla: Heraklej, tudi jez sem prišla k tebi, ki poznam tvoje roditelje in tudi tvoj narav sem spoznala pri tvoji odgoji, zato upam, ako se oberneš na pot k meni, postal bodeš verl veršitelj lepih in slavnih djanj, jez pa bom veliko bolj čislana in zavolj izverstnosti bolj slovela. Ne bom te ogoljufavala s hvalo sladnosti, ampak, kakor so bogovi uravnali, razložila ti bom resnično vse, kakor je. Bogovi namreč ne dajo ljudem nič v resnici dobrega in izverstnega brez truda in vaje, ampak ako hočeš, da so ti bogovi mili, služiti moraš bogovom; ako hočeš obrajtan biti pri prijatlih, koristiti moraš prijatlom; ako želiš čislani biti v državi, hasniti moraš državi; ako zahtevaš, da te cela Helada zavolj kreposti občuduje, skušati moraš celi Heladi dobro storiti;

ako hočeš, da ti zemlja dá obilo sadú, obdelovati moraš zemljo; ako misliš obogateti od čred, skerbeti moraš za črede; ako hrepeniš sloveti v vojski, in hočeš zmožen biti, da oprostiš prijatle in podjarmiš sovražnike, učiti se moraš vojaških umetnosti pri tistih, ki jih umejo, in pa tudi vaditi se, kako jih je rabiti; če pa hočeš zmožen biti tudi po telesu, navaditi moraš telo, da je pokorno pameti, in uriti ga v trudu in znoju. – Hudobija poprime besedo, in pravi, kakor pripoveduje Prodik: Vidiš, Heraklej, kako težavno in dolgo pot do veselja ti kaže ta žena? jez pa te bom po kratki in zložni poti pripeljala k blaženosti. In krepost je djala: Reva! kaj pa imaš dobrega? Ali kaj poznaš prijetnega, ki nič delati nočeš za to? ki še ne čakaš poželenja po prijetnem, temveč se napolniš vsega, preden poželiš; ki ješ, predenj so lačna, piješ, predenj si žejna; ki si si izmislila kuharje, da rada ješ; ki si preskerbiš dražih vin, da rada piješ; ki po leti okoli letaš snega iskaje; in da sladko spiš, si si umislila ne le mehkih postelj, ampak tudi blazine, kajti ne zavolj trudnosti ampak ker nič delati nimaš, si željna spanja; tako odgojuješ ti svoje prijatle, ki jih po noči zlo rabiš, najboljši del dneva pa zaspíš. Čeravno nevmerjoča si zaveržena od bogov, in zaničevana pri dobrih ljudeh; naj slajšega sluha, svoje hvale, nikdar ne čuješ; naj lepšega pogleda nikdar ne vidiš, kajti še nisi vidila nobenega svojega dobrega dela. Kdo bi pač tebi govoreči kaj verjel? Kdo bi ti pomagal, kader česar potrebuješ? Ali kateri pametni človek bi se prederznil biti zmed tvojih tovaršev? ki se v mladosti živijo brez truda v lepotičenji, težavno čmerni lezejo skozi starost, ki se sramujejo storjenih reči, in stokajo pri delu, ki so v mladosti preletali ugodnosti, za starost pa so si prihranili težave. – Jez sem v družbi z bogovi in v družbi z dobrimi ljudmi; ni ga dobrega djanja ne božjega in ne človeškega brez mene; čislana sem čez vse pri bogovih in pri ljudeh, katerih čislanje kaj velja. Jez sem draga pomagavka umetnikom, zvesta čuvajka gospodarjem, blaga tovaršica deržini, dobra deležnica opravil v miru in pa terdna zaveznica v vojskinih djanjih in najboljša družica prijateljstva. Moji prijatli imajo prijeten in breztežaven užitek jedil in pijač, kajti zderžijo se jih, dokler jih ne poželé. Imajo spanje sladkejše kot spočiti, ne tegotijo se, kedar si ga pritergajo in ne opuščajo zavolj njega potrebnih opravil. Mlajši se veselijo hvale starih, in stari se radujejo nad spoštovanjem mladih; radi se spominjajo nekdanjih del, in veselijo se, da opravljajo sedanje dobro, po meni so prijatli bogom, ljubljenci prijatlom v časti pri deržavi. In kedar pride odločeni konec, ne počivajo v pozabjivosti brez časti, temveč

v spominu cveto na veke v pesmih. Ako ti Heraklej, sin dobrih starišev, to doveršiš, doseči ti je najslavniše blaženosti.

Tako nekako razlaga Prodik Heraklejevo odgojo po kreposti, toda okinčil je svoje misli z izverstnejšmi besedami, kot sdaj jaz. Tebi pa se pristije, Aristip, da si to dovzameš, ter skušaš skerbeti za prihodni čas življenja.«¹⁶

Hrovatov prevod je bil 100 let edini prevod kakega Ksenofontovega dela pri nas. Leta 1963 je Janez Fašalek izdal drugi prevod Ksenofonta; pri Mladinski knjigi sta izšla njegova prevoda del *Anabaza* (*Anabaza*) in *Kirova vzgoja*;¹⁷ oba prevoda bi bilo treba nujno temeljito prevetrirati ali – še bolje – prevesti na novo. Zadnji prevod kakega Ksenofontovega dela je izšel l. 2003, ko je Mateja Kavaš v reviji *Keria*¹⁸ objavila prevod Ksenofontove *Atenske ustave* (delo pripisujejo Ksenofontu, čeprav njegovo avtorstvo ni potrjeno). Pomemben je tudi prispevek dr. Josipa Tominška, ki je l. 1909 za potrebe pouka grščine na osnovi avstrijskih specializiranih slovarjev za Ksenofonta pripravil in izdal *Ksenofontov slovar* (*k dr. Karla Prinza »Izboru iz Ksenofonta« s 26 podobami*); slovarček v obsegu 106 strani je izšel na Dunaju.¹⁹ Besedišče Ksenofontovih del *Anabazis*, *Grška zgodovina*, *Kirova vzgoja* in *Spomini na Sokrata* je v svoj *Grško-slovenski slovar* (1915) vključil Anton Dokler.²⁰ Ksenofontova dela tvorijo znaten del *Grške čitanke za gimnazije* Rudolfa Južniča (1933), ki jo dopolnjuje tudi komentar z besediščem.²¹ Edini tehtnejši strokovni

¹⁶ Hrovat (1862), 57–61. Izbrani odlomek poznamo pod naslovom »Herakles na razpotju«. Gre za alegorično pripoved o Heraklovi simbolični izbiri med dvema diametralno nasprotnima poloma, med Krepostjo in Pokvarjenostjo, med težavno in trudapolno potjo v življenju, ki mu jo ponuja prva, in lahko potjo brez težav, ki mu jo ponuja druga. Zgodba ni izvirno Ksenofontova; povzel jo je po grškem filozofu in sofistu Prodiku (465/450–po 399 pr. Kr.). Prodik je bil potujoči učitelj in govornik; preživljal se je tako, da je hodil od mesta do mesta in predaval (menda je zelo obogatel). Med sodobniki je zaslovel kot govornik, predavatelj in filozof, v literarno zgodovino in zgodovino retorike pa se je zapisal tudi kot eden prvih raziskovalcev jezika (ukvarjal se je s sinonimiko). Njegova predavanja so bila vedno dobro obiskana; vsaj enega je menda poslušal tudi sam Ksenofont. Zgodba »Herakles na razpotju«, s katero je najbolj zaslovel, se v originalu ni ohranila; ohranil se je le Ksenofontov zapis, ki – kot je iz odlomka mogoče razbrati – vendarle nekoliko odstopa od izvirne verzije. Bila je vključena v večje delo z naslovom *Hore*. Prav tako se ni ohranilo nobeno Prodikovo predavanje.

¹⁷ Fašalek, J.: *Anabazis: pohod v notranjost*. V Ljubljani, Mladinska knjiga 1963.

¹⁸ *Keria* 5(2003), 1, 141–150.

¹⁹ Tominšek (1909).

²⁰ Dokler, A.: *Grško-slovenski slovar*. S sodelovanjem dr. A. Breznika in dr. Fr. Jeréta, profesorjev knezoškofijske gimnazije v Št. Vidu sestavil Anton Dokler, profesor c. kr. I. državne gimnazije v Ljubljani. Ljubljana 1915.

²¹ Južnič, R.: *Grška čitanka za gimnazije*. I. del. Rudolf Južnič, profesor klasične

prispevek h Ksenofontu je l. 1900 v izvestju goriške gimnazije objavil Alois Stockmair; v njem je obravnaval vprašanje Ksenofotovega avtorstva dela *Agezilaj*.²² Kratek poljudni prispevek o ženskah pri Ksenofontu je l. 1902 objavil dr. Josip Tominšek.²³ Številne odlomke iz Ksenofonta, originalne ali prirejene, najdemo tudi slovenskih grških vadnicah, v latinskih vadnicah in čitankah ter avstrijskih učbenikih, vadnicah in čitankah za grščino.²⁴ Omeniti je treba tudi tri diplomske naloge iz Ksenofonta: l. 2003 je Majda Pintar na Oddelku za klasično filologijo na Filozofski fakulteti v Ljubljani predložila diplomsko delo z naslovom *Finalni odvisniki v Ksenofontovi Anabasis in Cezarjevi Galski vojni*, l. 2004 pa sta bili predloženi dve diplomski deli iz Ksenofonta: Mateja Kavaš se je ukvarjala s psevdo-Ksenofontovim delom *Atenska ustava (Jezik v psevdo-Ksenofontovi Atenski ustavi)*, Tomaž Kremžar pa s Ksenofontovim *Agezilajem (Ksenofontov Agezilaj in Tacitov Agrikola)*.

Cezar, »Galska vojna«²⁵

P. Ladislav Hrovat je l. 1869 v »Novicah« objavil kratko notico: »C. Julija Cezara spomini na gališke vojske (C. Julii Caesaris Commentarii de bello Gallico) so prestavljeni po slovenski. – Za potrebniše stvari so pridete dotične opombe. Ako bi jih hotela založiti kaka tiskarna ali kdo drugi, dobijo se z ugodnimi pogoji.«²⁶ Vendar pa za delo ni mogel najti založnika, čeprav ga je ponudil več različnim (enak podatek navaja tudi Fran Detela v nekrologu, ki ga je za p. Ladislava napisal v gimnazijskem izvestju novomeške gimnazije).²⁷ Tako je Cezarjeva *Galska vojna* ostala v rokopisu, ki pa se je – kar je zanimivo in dragoceno – ohranil; hrani ga knjižnica frančiškanskega samostana v Novem mestu v zapuščini p. Ladislava Hrovata.²⁸ V zapuščini je ohranjen zajeten sveženj listov

gimnazije v Ljubljani. Srbskohrvatski tekst prevedel dr. S. Bosanac, rektor višje pedagoške šole v Zagrebu. V Ljubljani 1933; Južnič, R.: *Grška čitanka za gimnazije. I. del. Tolmač*. V Ljubljani 1933.

²² Stockmair, A(lois): *Ist die Schrift »Agesilaos« ein Werk Xenophons?* Jahresbericht des k. k. Staatsgymnasiums in Görz 1900, 3–38.

²³ Tominšek, J.: *Starogrški pisatelj Ksenofont o ženstvu*. Slovenka 6(1902), št. 11/12, 277–280.

²⁴ Hriberšek (2005), 327–330, 379.

²⁵ Gl. tudi Hriberšek (2006), 126–130.

²⁶ N 27(1869), št. 23, 181. Prim. tudi Detela – NUK, Ms 14/84, Fran Detela – D. Govori in nekrologi, č) Nekrolog za prof. p. L. Hrovata. (Prepis.); Detela (1902), 25.

²⁷ Hrovat – N 1869, št. 23 (9. junij), 181; Detela – NUK, Ms 14/84, Fran Detela – D. Govori in nekrologi, č) Nekrolog za prof. p. L. Hrovata. (Prepis.).

²⁸ Hriberšek (2006), 207–289.

in na prvi strani je z značilno ostropotezno Hrovatovo pisavo napisan naslov: »Julius Caesar – spisal 1869 Lad. Hrovat.«. Hrovatov rokopis prevoda celotne Cezarjeve *Galske vojne*.²⁹ Še en rokopis, ki mu je uspelo uiti uničenju in pozabi, ki ji je zapadel kmalu po objavi omenjene notice: če odštejemo omembo v Hrovatovem nekrologu, o njem kasneje ni več govora. Drugo razlago, zakaj je prevod ostal neobjavljen, ponuja Hrovatov nečak Florentin v prispevku, posvečenem stricu; tam navaja Ladislavovo izjavo, češ da prevoda ni želel objaviti, ker »ni hotel podpirati lenobe pri dijaštvu«.³⁰ Da bi razumeli to izjavo, je treba analizirati vlogo, ki jo je imel Cezar v okviru gimnazijskega pouka latinščine v tem obdobju. Cezarjeva *Galska vojna* je sodila v »železni repertoar« besedil, ki so jih brali pri pouku. S prirejenimi stavki in krajšimi odlomki so se dijaki srečevali že pri slovničnem pouku v I. in II. gimnazijskem razredu; ko pa so v III. gimnazijskem razredu začeli v sklopu redne predpisane lektire brati izvirna latinska besedila, je bila *Galska vojna* eno prvih del, s katerimi so se spoprijeli. Lik Cezarja kot velikega politika, vojskovodje, govornika in osvajalca je bil namreč v nemški miselnosti in kulturi globoko zakoreninjen, preko njiju pa se je prenesel tudi v šolstvo; ta tradicija je bila prisotna tudi v Avstriji, v avstrijskem gimnazijskem pouku pa so jo dodatno utrdili nekateri vidnejši reformatorji avstrijskega šolstva, ki so prišli v Avstrijo iz nemških dežel.³¹ Poleg markantnega lika samega Julija Cezarja je bil pri izbiri *Galske vojne* upoštevan tudi jezikovni vidik, saj so Cezarjeva dela po svoji jezikovni strukturi sorazmeroma lahka in zaradi zgodovinsko-vojaške tematike tudi zanimiva. Obenem pa je to obdobje, ko je bila pri pouku jezikov, zlasti klasičnih, uporaba pomagal, kot so npr. prevodi, priročni slovarčki ipd. nezaželen in celo preganjan (več o tem je bilo povedano ob predstavitvi Hrovatovega prevoda Ksenofontovih *Spominov na Sokrata*).³² Verjetno je Hrovat upošteval tudi to priporočilo svojega učitelja Bonitza in dijakom ni hotel olajšati prvih srečanj z rimskimi klasiki.

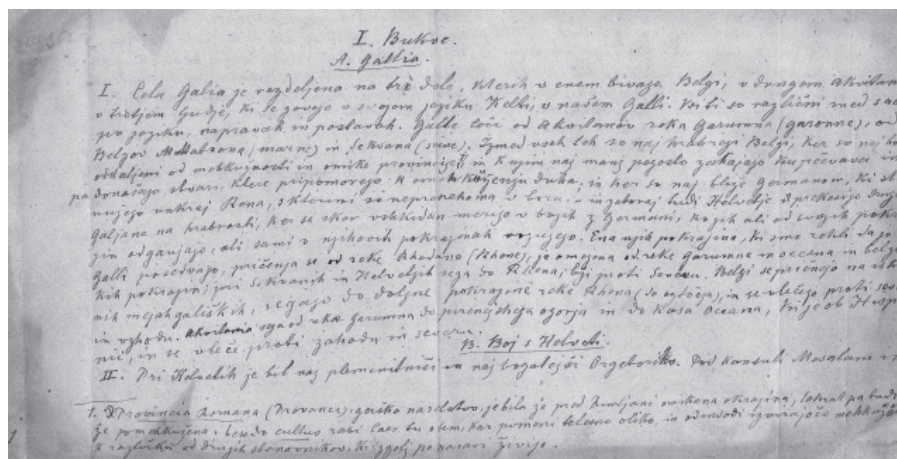
Rokopis prevoda, ki obsega 90 pravokotnih, s peresom gosto popisanih listov in je označen po polah (skupaj 48 pol in dva dodatna lista),

²⁹ Hriberšek (2006), 275 – Hrovat, L. – Ms 2 – A. Rokopisi – 1. Cezar, *Galska vojna*.

³⁰ DS 4(1891), 52. Cezarjeva *Galska vojna* je bila namreč eno prvih del, s katerim so se dijaki v tem obdobju srečali pri lektiri iz latinščine.

³¹ Svojevrsten pomen Cezarja kot čtiva potrjuje tudi dejstvo, da so od l. 1882 na I. državni gimnaziji v Ljubljani v I. in II. razredu poučevali v slovenščini vse predmete z izjemo nemščine, kjer sta bila dva učna jezika; v III. in IV. razredu je bila nemščina učni jezik pri nemščini in grščini, v III. razredu pa delno tudi pri prevodih iz Cezarja. Enaka ureditev je bila tudi v nižjih razredih kranjske gimnazije, na novomeški gimnaziji in na II. državni gimnaziji v Ljubljani. Prim. Hriberšek (2005), 69.

³² Gl. zgoraj.

Slika 4: Prva stran rokopisa Hrovatovega prevoda Cezarjeve Galske vojne

je bil dokončan v Novem mestu 17. oktobra 1869. Jezikovno je viden rahel napredek v primerjavi s prevodom Ksenofonta; jezik je nekoliko bolj tekoč in nekoliko čistejši, pa tudi prevajanje je manj dobesedno. Kljub temu pa je opazno, da mu manjka temeljita prevetritev in popravila. Hrovat ga je kasneje še pregledoval, čeprav ne preveč zavzeto; le tu in tam je viden kak popravek s svinčnikom. Verjetno je prevod res preprosto obležal v predalu. Je pa zgledno razdeljen po knjigah, poglavjih (označena so rimskimi številkami), posebej so označeni tudi posamezni vsebinski sklopi (npr. I. Bukve. – A. Gallia; B. Boj s Helveti; II. Bukve. – A. Zarota Belgov in vojska ž njimi; Tretje Bukve. – A. Vojska s planinci; B. Vojska z Veneti itd.). Dodane so tudi maloštevilne skromne opombe, ki bi jih moral v primeru knjižne izdaje nedvomno dopolniti in razširiti. Primer: začetek prevoda:

»I. Bukve.

A. Gallia.

I. Cela Galia je razdeljena na tri dele, katerih v enem bivajo Belgi, v drugem Akvitani, v tretjem ljudje, ki se zovejo v svojem jeziku Kelti, v našem Galli. Vsi ti so različni med seboj po jeziku, napravah in postavah. Galle loči od Akvitanov reka Garumna (*Garonne*), od Belgov Matrona (*Marne*) in Sekvana (*Seine*). Izmed vseh teh so najhrabrejši Belgi, ker so najbolj oddaljeni od mehkužnosti in omike provincije in k njim naj manj pogosto zahajajo kupčevavci in pa donašajo stvari, ktere pripomorejo k omehkuženju duha; in ker so naj bližje Germanom, ki stanujejo onkraj Rena, s katerimi so neprenehoma v boru. – In zatorej tudi Helvetje prekosijo druge Galjane na hrabrosti, ker se skor vsakidan merijo v bojih z Ger-

mani, ko jih ali od svojih pokrajin odganjajo, ali sami v njihovih pokrajinah vojujejo. Ena njih pokrajina, ki smo rekli, da jo Galli posedvajo, pričenja se od reke Rhodana (*Rhone*), je omejena od reke Garumne in oceana in belgiških pokrajin; pri Sekvanih in Helvetjih sega do Rhena; leži proti Severu. Belgi se pričnejo na iskrajnih mejah galiških, segajo do doljne pokrajine reke Rhona (do iztočja), in se vlečejo proti severu in vzhodu. Akvitanianci sega od reke Garumna do pirenejskega ogorja in do kosa Oceana, ki je ob Hispanii, in se vleče proti zahodu in severu.

B. Boj s Helveti.

II. Pri Helvetih je bil naj plemenitiši in naj bogatejši Orgetorig. Pod konsuli Mesalam in Pisonom, pohlepa po vladi zapeljan, učinil je zaroto plemstva, in je pregovoril srečno, naj idejo iz svojih pokrajin z vsemi četami, češ da je lahko polastiti se vlade čez celo Gallijo, ker na hrabrosti vse prekosijo. Tega jih je tem lažje prepričal, ker so Helvetje od okoli in okoli obdani po naravi sveta iz ena plati od reke Rhena, prav široke in globoke, ki helvetiško zemljo loči od Germanov; iz druge od previsokega ogorja Jura, ki je med Sekvani in Helveti iz tretje od jezera Lemana (genevški) in reke Rhone, ki našo provincijo loči od Helvetov. Po teh okolišninah je bilo, da so se manj na široko usipali in sosedje teže z vojsko napadati mogli; česa radi so ljudje, bojevanja željni, velike žalosti koperneli. Mislili so pa, pri svoji množini naroda, pri slavi vojaški in hrabrosti imajo pretesno pokrajino, ki je segala na dolžino 1240 na širino 180 korakov.

III. Po teh vzrokih napeljšani in po Ortigetovi veljavi naklonjeni so sklenili pripraviti si, česar treba za potovanje, nakupiti živine in vozov, kolikor moč veliko; prav veliko setve napraviti, da bode na poti žita dovolj, s sosednimi državami mir in prijaznost uterditi. Še stvari doveršiti bote dve leti zadostile, mislijo, in odločijo za tretje leto potovanje po občnem sklepu. V doveršenje teh stvari izvolijo Ortoriga; oni izbere poslanstvo na države. Na tem potovanju pregovori Sekvana Kastika, Katamantalegovoga sina, čigar oče je imel vladno med Sekvani veliko let in ki je bil od senata rimskega ljudstva imenovan prijatelj, naj se polasti vlade v svoji državi, ko je pred oče imel; ravno tako pregovori Dumnoriga, brata Diciatikovega, ki je tistega časa prvenstvo imel v državi in ljudstvu prav priljubljen bil, da naj isto poskuša, in mu da hči v zakon. Dokaže jim, da je prav lahko početje doveršiti, zato ker ima sam dobiti vladno v svoji državi; terdi, da cele Gallije naj več premorejo Helvetje; da bode s svojimi četami, s svojo vojsko jim

kraljestva pridobil. S tem nagovorom napeljeni si dajo med saboj vero in prisego, in upajo, da se bodo kot naj mogočnejši in močnejši narodi polastili cele Gallije, ako si vsvojijo vlado.«

Če bi šlo po načrtih, bi lahko Hrovat svoj prevod izdal l. 1870. Žal ga ni. Tako smo na prvi prevod Cezarja Slovenci čakali še točno 100 let; šele l. 1970 je namreč izšel knjižni prevod *Galske vojne* v prevodu Janeza Fašaleka.³³ Cezar je bil (še zlasti njegova *Galska vojna*) od Hrovatovih gimnazijskih časov pa vse do danes močno prisoten pri gimnazijskem pouku. Vedno je bil nepogrešljivi del šolske lektire; ob reformi gimnazij l. 1849 je bila kot čtivo sicer predvidena celotna *Galska vojna*, vendar so dijaki največkrat brali poglavja o bojih s Helvetijci in Ariovistom, poglavja o pohodih v Germanijo in Britanijo in o vojni z Vercingetoriksom. Kot del zasebne (domače) lektire so včasih prebirali tudi Cezarjevo *Državljansko vojno*.³⁴ Besedišče l. 1882 izšlega priročnega slovarčka (*Latinsko-slovenski slovník za tretji in četrty gimnazijski razred*), namenjenega prevajanju lektire v III. in IV. razredu gimnazij, je v veliki meri temeljilo na besedišču *Galske vojne*. Avtorji slovenskih učbenikov za klasične jezike so pri izbiri besedišča, stavkov in pri prirejanju besedila velikokrat posegali po Cezarju (Valentin Kermavner, Lovro Požar, Josip Pipenbacher, Fran Jerovšek, Janko Košan idr.). Tudi prvi slovenski priročni slovarček za lektiro klasičnih jezikov je bil namenjen prevajanju *Galske vojne*; pripravil ga je Leopold Koprivšek, izšel pa je v izvestju novomeške gimnazije za l. 1890 pod naslovom *Latinsko-slovenska frazeologija k I. knjigi Caesarjevih komentarjev de bello gallico za naše četrtošolce*.³⁵ Po njegovem zgledu je podobna slovarčka za IV. in VI. knjigo pripravil Janez Fon in ju objavil v letnih izvestjih celjske gimnazije.³⁶ Na pretežno Cezarjevih tekstih temelji tudi več

³³ Cezar, Gaj Julij: *Galska vojna*. Prevedel in uvod napisal Janez Fašalek; opombe in seznam imen sestavil Ivan Sivec. Maribor, Obzorja 1970. Druga, pregledana izdaja tega prevoda je izšla l. 1999, prav tako pri založbi Obzorja v Zbirki »Iz antičnega sveta«.

³⁴ Kukula v: Kanon (1906), 83–93; Schenkl v: Kanon (1906), Schickinger (1903), 935–936; Tominšek (1903), 37–39; Tominšek (1904), 1163–1166; Hriberšek (2005), 111, 114–115.

³⁵ Koprivšek, L.: *Latinsko-slovenska frazeologija k I. knjigi Caesarjevih komentarjev de bello gallico za naše četrtošolce*. Izvestje novomeške gimnazije 1890/91, 3–36. Koprivšek je sicer napisal frazeologijo za vseh sedem knjig *Galske vojne*; nastajala je v letih 1885–1895, vendar zaradi težkih finančnih razmer nikoli ni izšla. Rokopis v obsegu 376 strani (knjige 2–7 *Galske vojne*) hrani Rokopisni oddelek NUK (Ms 1220).

³⁶ Fon, J.: *Latinsko-slovenska frazeologija k IV. knjigi Cezarjevih komentarjev de bello Gallico za naše četrtošolce*. Izvestje celjske gimnazije 1905/06, 1–29. Izvestje B; Fon, J.:

latinskih čitank (Janko Košan, Marko Bajuk, Stanko Cajnkar).³⁷ Tudi povojni učbenikih se pogosto naslanjajo na Cezarja. Vidnejši strokovni prispevki o Cezarju in njegovih delih so izhajali v izvestjih srednjih šol, ki so jih obiskovali slovenski dijaki, in sicer: o Cezarjevi *Državljanski vojni* (F. Babsch, realka v Gorici 1886), o primerjavi med besediloma *Galske* in *Državljanske vojne* (C. Hauser, gimnazija Beljak 1882/83), o metodiki lektire iz Cezarja (F. Železinger, gimnazija Ptuj 1888/89) in o Cezarjevem stilu v *Galski vojni* (Costantini, G., gimnazija Trst 1889). Več manjših prispevkov je izšlo v slovenskih periodičnih publikacijah.³⁸ Cezarjeva dela obravnavata tudi dve diplomski nalogi (Ivana Mezner, *Analiza kavzalnih stavkov s quod v Cezarjevem delu* Commentarii de Bello Gallico (1999); Majda Pintar, *Finalni odvisniki v Ksenofontovi Anabasis in Cezarjevi Galski vojni* (2003)).

Cicero, »Proti Katilini I., II., IV.«

»Katilina, kako dolgo vendar se boš še zanašal na našo potrpežljivost? Kako dolgo še nas bo zaničevala tvoja opornost? Čemu se bo šopirila tvoja razuzdana prederznost? Ali te ni nič ganila ponočna posada na Palaciju, nič straže po mestu, nič strah ljudstva, nič vriš vseh poštenih mestjanov, nič le ta zavarovani kraj za senat, nič obrazi in pogledi le teh mož? Ali ne čutiš, da so razodeti tvoji naklepi? Ali ne veš, da je zajeto tvoje kovarstvo, ker vsi ti vejo za-nj? Ali meniš, da ne ve vsak izmed nas, kaj si počel le-to, kaj prednjo noč, kje si bil, ktere si sklical, kaki naklep si storil? O časi, o šega! Senat pozna zadeve, konzul jih vidi, vendar ta živi? Da, celo v senat je prišel, udeležuje se državnih posvetov, zaznamo-va in odloči si z očmi za umor vsakterega zmed nas. Mi pa, verli možje, menimo, da zadostujemo državi, ako se izogibamo njegove besnosti in orožja. Katilina, že pred je bilo treba, tebe usmrtiti, in celi pogin na tebe zvrniti, ki ga že dolgo kuješ zoper nas. Saj je vikši duhoven, slavni P. Scipio kot prostak usmertil Tib. Gracha,

Latinsko-slovenska frazeologija k VI. knjigi Cezarjevih komentarjev de bello Gallico za naše četrtošolce. Izvestje celjske gimnazije 1906/07, 1–30. Izvestje B.

³⁷ Košan, J.: *Latinska čitanka za četrto (in peti) gimnazijski razred.* Iz Cezarja, Flora, Evtropija, Justina, Plinija Starejšega in Mlajšega in Suetonija izbral in za šolski pouk priredil prof. J. Košan. V Ljubljani 1912; Bajuk, M.: *Latinska čitanka za IV. razred klasičnih gimnazij.* V Ljubljani, 1935. Izide tudi na Hrvaškem: Bajuk, M.: *Latinska čitanka za IV. razred klasičnih gimnazij.* Zagreb 1935; Bajuk, M.: *Latinska čitanka za VII. razred realnih gimnazij.* V Ljubljani 1935.

³⁸ Npr. Costa, E.: *Geschichte Julius Cäsars.* Triglav 1(1865), št. 27, 117–118; Košir, I.: *Cezarjev most čez Ren.* DV 22(1891/92), 5–11 idr.

ki je le malo omajal državno stanje; Katilino pa, ki hoče popaliti celi svet z morijo in požigom, bomo mi terpeli kot konzuli? Kajti zamolčim tiste prestare dogodke, da je Servili Ahala z lastno roko umoril Sp. Melia, ki je hrepenel po novarstvu. Bila, bila je nekdanj v tej državi ta krepost, da so verli možje krotili nevarnega deržavljana s hujimi kaznimi, kakor naj ljutejega sovražnika. Imamo za tebe, Katilina, senatov sklep, oster in hud; ne manjka deržavi sklepa ne povelja tega stanu, mi konzuli, mi, rečem naravnost, smo nemarni.«

Tako se začenja edini doslej izšli prevod Ciceronovih govorov proti rimskemu prevratniku Katilini, ki ga je p. Ladislav Hrovat objavljaj l. 1872 v »Zori«.³⁹ Hrovatov prevod je prvi integralni prevod katerega od Ciceronovih del v slovenščino, kar je pravzaprav svojevrsten fenomen; glede na to, da je Cicero med avtorji, ki so oblikovali šolski pouk od antike naprej pa vse do danes verjetno najpomembnejši rimski pisec, in glede na njegov vpliv v literaturi bi pričakovali, da se bo kateri od prevajalcev z njim spoprijel že prej. Vendar se – vsaj po doslej zbranih podatkih – do tedaj ni še nihče odločil za prevod katerega od Ciceronovih del, ki bi bil namenjen objavi; vsi dotedanji prevodi so ostali vezani na šolske klopi, torej na prevajanje za potrebe rednega pouka, ali pa so ga posamezniki prevajali iz lastnega veselja. Hrovat je v »Zori« objavil I., II. in IV. govor proti Katilini, v njegovi zapuščini, kjer se je ohranil tudi rokopis prevoda, pa so ohranjeni rokopisi I., III. in IV. govora;⁴⁰ tretji govor je torej ostal neobjavljen. Rokopis je ohranjen na enakih pravokotnih dvolistnih polah kot prevod Cezarjeve *Galske vojne* z enako skrbno numeracijo, pisavo in pisalom. Če je bilo za Hrovatov prevod Cezarja mogoče reči, da je v jezikovnem in slogovnem pogledu nekoliko nazadoval, pa je pri prevodu Cicerona moč reči, da je opazen velik korak naprej, da je tako jezikovno kot tudi slogovno zelo dodelal svoj prevajalski pristop. Prevod teče precej gladkeje kot prevod *Galske vojne*, pa tudi jezik je precej lepši in manj arhaičen. Slogovno se je očitno skušal približati originalu; večkrat je v slovenščini skušal poustvariti besedne igre, slogovne prijeme in figure originalnega besedila in dostikrat mu je tudi uspelo. Prevod pa ima eno precejšnjo pomanjkljivost; manjkajo mu opombe in (morda) kratek uvod. Primer: začetek III. (neobjavljenega) govora *Proti Katilini*:

³⁹ Zora 1(1872), št. 7, 89–92; št. 8, 111–112; št. 9, 122–124; št. 10, 139–142.

⁴⁰ Hriberšek (2006), 275 – Hrovat, L. – Ms 2 – 2. Cicero, *Proti Katilini* (I. Govor Ciceronov zoper Katilina. Preložil prof. P. Ladislav Hrovat; III. Govor Ciceronov zoper Katilina. Preložil prof. P. Ladislav Hrovat; IV. Govor Ciceronov zoper Katilina. Preložil prof. P. Ladislav Hrovat).

III. Govor Ciceronov zoper Katilina.

Preložil prof. P. Ladislav Hrovat.

»1. Kviritje! državo, in življenje vas vsih, premoženje in blagostanje, žene in otroke vaše, in pa ta sedež preslavne vlade, preblago in lepo mesto vidite današnjega dne otete iz požara in pomora blezo (skor) iz žrela pogube, vam ohranjeno in dano nazaj iz ljubezni neumerlih bogov do vas, po mojem prizadevanji, naklepih in nevarnostih. In res, če nam niso manj prijetni in slovesni tisti dnevi, ob katerih smo rešeni kot tisti ob katerih smo rojeni, ker rešitve veselje je gotovo, rojstva osoda pa negotova, in ker rojeni smo brez občutka, rešeni pa k veselju, gotovo biti mora pri vas in vaših potomcih v časti ta, ki je rešil mesto ustanovljeno in okrepčano, ker smo z radovoljnim postavljanjem med bogove povzdignili onega, ki je le-to mesto ustanovil. Zakaj pogasil sem ogenj podložen celemu svetu, tempeljnem, svetiščem, hišam in ozidju, in ki je že skor objel, odbil sem meče potegnjene zoper državo, odvernil nože od vaših bratov. In ker so te reči v senatu pojasnjene, razodete in naznanjene, razložil jih bom vam, Kviritje, da bote vi, ki jih ne veste, pogodili iz javnih obravnav, kako strašne so, in kako sem jih zasledil in zasačil.

2. Za prvo, ko je Katilina pobegnil iz mesta, čul in skerbel sem zmiraj, Kviritje, kako bi bili brez nevarnosti med tolikim in tako skrivnim zalezovanjem, ker pustil je v Rimu tovarše svoje hudobije, silne načelnike le-te skrumne vojske. Zakaj namreč, ko sem gonil Katilina (kajti nič več se ne bojim sovražljivosti te besede, ker se je bati bolj to, da je živ odšel) takrat namreč, ko sem hotel ga pregnati, menil sem, da bo ostala derhal zarotnikov ž njim odšla, ali pa da bodo slabi in nezmožni, kateri ostanejo. Toraj ko sem vidil, da so med nami in v Rimu ostali oni, o katerih sem zvedel, da so naj huje besnosti in hudobije vneti, obernil sem vse dnive in noči na to, da zvem in vidim, kaj delajo, kaj počno, da bi naklep tako zasučil, da potem še le skerbite za lastni blagor s celo dušo, ko vidite hudodelstvo z oči samo na sebi, ker bi moj govor zavoljo neverjetne velikosti hudobije za vaše ušesa premalo verjetnosti imel. Ko sem tedaj, da je šuntal Lentul allobrogiške poslance, naj bi osnovali vojsko v Transalpini in vstajo v Galii, in da so jih po ravno tisti poti poslali k svojim nazaj v Galio, s pismi in naročili na Katilina, in da jim je bil Volturci pridán kot spremljavec in pa da so temu dali pisma na Katilina, vidil sem, da jim je priložnost pri rokah, kar je bilo naj težje in kar sem zmiraj želel od bogov, da celo zaroto očitno zajememo ne le jez, ampak tudi Senat in vi. Zatorej sem včeraj praetorje L. Flacca in C. Pomptina, hrabra

in državi vdana moža, k sebi poklical, ter zadevo razložil, pokazal sem, kaj sem sklenil storiti. Ona pa, ker z državo verlo in dobro mislita, prevzela sta opravilo brez opora in brez vsega obotavljanja, in ko se je mračilo, prišla sta skrivaj do Mulviškega mosta, in tam sta bila v bližnjih zidanicah (*villa*) na dva kampa tako, da je bila vmes Tibera in most. Tje pa sta vzela s seboj brez kacega suma veliko hrabrih mož ona dva, in pa jez sem poslal iz Reatin-ske prefektуре izvrstnih junakov oboroženih, katerih pomoči se vedno poslužujem za varstvo države. Ko je med tem čas tretje ponočne straže blizo pretekkel in ko so jeli allobroški poslanci z obilnim spremljevalstvom in ž njimi Volturci iti na Mulviški most, napadli so jih, potegnejo meče oni in pa naši, namen je bil znan samo praetorjem, drugi ga niso vedili.«

Ker bi bil oris navzočnosti Cicerona na Slovenskem preobsežen, se omejimo samo na njegove katilinarije. Hrovatov prevod je ostal edini prevod kakega Ciceronovega govora vse do konca 20. stoletja. Primere in prirejene odlomke iz Cicerona, tudi iz njegovih govorov *proti Katilini*, pogosto najdemo v vadnicah in čitankah za latinščino; tudi Cicero je bil namreč – enako kot Cezar in Ksenofont – del »železnega repertoarja« redne šolske lektire, še zlasti njegovi govori proti Katilini. V gimnazijskih izvestjih gimnazij, ki so jih obiskovali slovenski dijaki, je izšlo 10 strokovnih prispevkov o Ciceronu, eden od teh v Novem mestu; v izvestjih gimnazije 1877/78 in 1878/79 je Jožef Ogorek objavil študijo, ki se je ukvarjala z datacijo prvih dveh Ciceronovih govorov proti Katilini. Leta 1938 smo dobili prvo komentirano izdajo katilinarij; izvirno besedilo I. in IV. govora proti Katilini in komentar k njima sta pripravila prof. Marko Bajuk in dr. Milan Grošelj (*M. Tullius Cicero: Orationes in Catilinam I. et IV.*). Posebej velja omeniti še *Komentar k Ciceronovim govorom proti Katilini*, ki ga je v izvestju kranjske gimnazije za l. 1909/10 objavil Anton Dokler, kasneje pa je izšel kot poseben ponatis.⁴¹ O Ciceronu je nastala tudi magistrska naloga (Matej Hriberšek, *Imperfekt pri Ciceronu* (2000)).

*

Prve knjižne izdaje prevodov latinskih klasikov so vezane na Celovec, na zbirko »Cvetje iz domačih in tujih logov«, ki jo je zasnoval Anton Janežič (1828–1869). Poleg Hrovatovega prevoda Ksenofonta

⁴¹ Dokler, A.: *Komentar k Ciceronovim govorom proti Katilini*. Sestavil Anton Dokler. Izvestje kranjske gimnazije 1909/10, 3–28. Kot ponatisk: Ljubljana 1910.

je bilo v zbirki predvidenih še nekaj prevodov iz antičnih klasikov, in sicer:

- *Platonov Kriton in Apologija* v prevodu Janeza Božiča;
- *Virgiljevo »Kmetijstvo«* v prevodu dr. Jožeta Šubica;
- *Sofoklejev »Ajant«* v prevodu Matije Valjavca;
- *Tacitov »Agrikola«* v prevodu Janeza Božiča;
- nekaj Demostenovih in Ciceronovih govorov v prevodu Janeza Božiča in Ladislava Hrovata.⁴² Od naštetih so v »Cvetju« izšli Platon, Vergilij in Sokofles, Ciceronove govore pa je Hrovat objavil l. 1872 v »Zori«.

Slika 8: Anton Janežič

Platon, »Kriton in Apologija«

Leta 1862, nekaj mesecev pred začetkom izhajanja Hrovatovega prevoda Ksenofontovih *Spominov na Sokrata*, je po snopičih (ki so jih kupci kasneje lahko dali vezati v knjigo) začel izhajati tudi prvi sloven-

⁴² *Besednik*. SG 5(1862), 403–404.

ski knjižni prevod Platona z naslovom *Platonov Kriton in Apologija*; oba Platonova dialoga je poslovenil Janez Božič.⁴³ Knjigo, ki je izšla kot 3. knjiga zbirke in je stala 36 krajcarjev, je Janežičev »Slovenski glasnik« propagiral celo leto.⁴⁴ O vzgibih za nastanek prevoda spregovori avtor sam v uvodu:⁴⁵

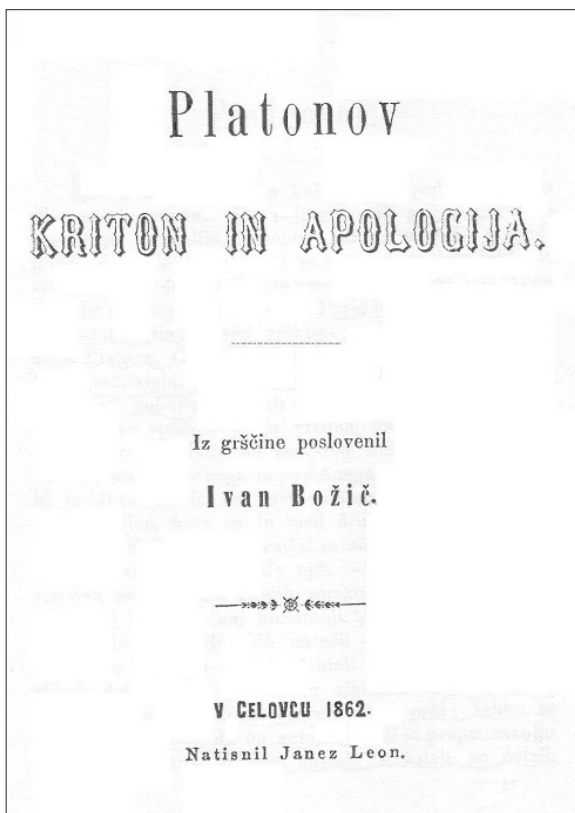
»Ker s tem prevodom kaj novega podamo ljubim Slovincem, prosimo jih najpred, naj ga blagovoljno sprejmejo in sodijo, posebno ker ga ni bilo mogoče piliti »devet let«. Da smo se ravno tega dela lotili in sicer z lastnim dopadenjem in veseljem, ne zdi se nam ravno potreba na dolgo opravičevati. Prvič je v šolah vpeljeno, izvirno delo imenitnega grškega modrijana, božanstvenega Platona. Če pa sta original in tudi nemški prevod brez spotikleja, mislimo, da tudi slovenski ne bode v škodo in pohujšanje. Vrh tega je njegov obseg takošen, da se spodobi in je vreden, da se tudi slovenskemu narodu dalje ne zadržuje, ker stavi nam pred oči Sokrata, pravičnega in pobožnega moža in modrijana, ki je bil po krivici na smrt obsojen in za nekaj dni v ječo pahnjen, kjer se je med drugimi tudi s svojim prijatlom Kritonom pogovarjal in sicer o svetosti postav in dolžnosti pokorščine do njih. – Res je sicer, kar je uni dan nekdo naših učenih rojakov pisal, da bi bili za zdaj naj bolji in naj koristnejši prevodi za Slovence tisti iz družih slavjanskih narečij – ali vsi izobraženi narodi so malo po malu začenjali s prelaganjem klasičnih del, grških namreč in rimskih. Tu tedaj ni vprašanja, ali bo to Slovincem v kak prid; lahko se brez dvombe reče, da bo gotovo. Tudi je prepir zavoljo klasičnih jezikov in njih obstoja v šolah po dolžih pravdah bil tako končan, da se smejo rabiti in da so sploh podlaga, kakor nekdanj tudi zdaj, dobremu mišljenju, izrazovanju, skladbi, poznanju lepega izvrstnega jezika in sploh starega sveta, navad in šeg, domačih ljudstvenih kakor državnih – z eno besedo: vsega življenja, djanja in nehanja, in ljudske telesne, posebno pa dušne moči. Stari so bili in bodo ali v izviru ali v prevodih vedno učitelji poznejim narodom. ...«

⁴³ Božič (1862).

⁴⁴ »... sicer pa velja »Viljem Tell« 1 gld. »Platonov Kriton in Apologija« pa 36 kr.« SG 5(1862), 180; »Pervi štirje vezki obsegajo prelepi prestavi »Viljema Tella« in pa »Platonovega Kritona in Apologijo«, kakor tudi začetek prekrasne pripovedke iz kmečkega življenja »Babica«, ki bo 7. vezkom dokončana; 8. pa bo obsegal »Ksenofontove spomine na Sokrata««. SG 5(1862), 212; *Cvetje iz domačih in tujih logov*. SG 5(1862), 371. Prim. tudi SG 5(1862), 403; *Obzor. Cvetje iz domačih in tujih logov* 8(1865), 127.

⁴⁵ Božič (1862), 3–4 (Predgovor).

Slika 9: Janez Božič,
Platonov Kriton in Apo-
logija

Izbira tako *Apologije* kot *Kritona* ni bila naključje. Tudi Platon je bil del »železnega repertoarja« gimnazijskega pouka grščine; z njim so se dijaki srečevali v VIII. gimnazijskem razredu.⁴⁶ Med priporočenimi Platonovimi dialogi so bili *Apologija*, *Kriton*, *Lahet*, *Evtifron*, *Lizis*, *Harmid*, *Protagora*, *Gorgias*. Če pogledamo izbiro Platonovih dialogov v letnih izvestjih gimnazij na Slovenskem, so dijaki največkrat brali prav *Apologijo* in *Kritona*; na seznamih gimnazij najdemo poleg njiju občasno še dialoge *Evtifron*, *Fajdon*, *Protagora*, *Lahet* in *Harmid*. Prevod, pri katerem je zanimivo, da večjih odmevov nanj ni zaslediti, je bil končan na Dunaju na dan sv. Matije l. 1862. Božiču sta kot svetovalca in pregledovalca pri delu pomagala Janko Pajk in Maks Pleteršnik.⁴⁷ Dialog *Kriton* ima podnaslov *Pogovor o dolžnostih do države in domovine, o svetosti postav in o dolžnosti pokorščine do njih*; uvaja ga zelo kratek uvod, opombe so zelo skromne. *Apologija* je podnaslovljena *Govor, s katerim se*

⁴⁶ Hriberšek (2005), 112.

⁴⁷ Božič (1862), 4.

je *Sokrates opravičeval*; tudi tu je opomb (pre)malo, pojasnilo vsebine pa je dodano na koncu.

Vergilij, »Georgike«

Leta 1862 najdemo v »Glasniku« naslednjo notico: »G. Šubicova prestava »Virgiljevega kmetijstva«, ki je skoz in skoz prav izverstno delo, ni prišla v zgubo, kakor so se nekteri bali; upamo, da jo moremo v kratkem po »Cvetju« razglasiti.«⁴⁸ In res je leto kasneje, 1863, v Celovcu izšel prevod Vergilijevih *Georgik* z naslovom *Publija Virgilija Marona Georgikon, to je: Poljedelstvo. Čvetere bukve*. Prevajalec, slovenski zdravnik in pisatelj dr. Jože Šubic (kot zdravnik je deloval v Celju in Mariboru, kot pisec pa je bil sodelavec »Novic« in drugih časopisov), izida svojega prevoda ni dočakal; v noči z 21. na 22. april 1861 je v Mariboru umrl za jetiko.⁴⁹ Da se Šubic ukvarja s prevajanjem Vergilija, se je vedelo že kmalu po začetku dela, saj je l. 1852 v »Slovenski bčeli« objavil kratek odlomek iz *Georgik*.⁵⁰ Za razliko od Janeza Božiča, ki za prevod Platonove *Apologije* in *Kritona* v uvodu sam priznava, da »ga ni bilo mogoče piliti devet let«⁵¹ (*nonumque prematur in annum*), pa je Šubic to Horacijevo navodilo upošteval; s prevodom, ki ga je pripravljval, kot sam pravi, »con amore«,⁵² se je ukvarjal celih 10 let: delo je začel 10. oktobra 1850, končal pa l. 1860. Nastalo je s pričakovanjem, da ga bodo brali tudi dijaki; ti so se z izbori iz Vergilijevih del (*Eneida*, *Georgike*, *Bukolike*) srečali v VI. in VII. gimnazijskem razredu. Glede na čas, v katerem je prevod nastal, in na dejstvo, da prevajanje antičnih metričnih oblik še ni bilo dorečeno in je bilo še precej v povojih, je treba priznati, da je prevod solidno tekoč in berljiv; nedvomno so po njem bralci radi posegali. Sicer pa je tako kot izvirnik razdeljen po knjigah, na začetku vsake knjige je pregled njene vsebine. Verzi so oštevilčeni, dodane so tudi kar obsežne opombe, v katerih Šubic pojasnjuje razne mitološke, starinoslovske, zgodovinske in kmetijske realije. Zelo pogosto uporablja naglase, »da se«, kot sam pravi, »ustanové vendar enkrat dolge pa kratke slovke«. Delo je posvetil Sloveniji. Prevodu je dodana tudi kratka Šubiceva biografija, ki jo je ob njegovi smrti napisal Janez Majciger in jo objavil v »Slovenskem glasniku«.⁵³

⁴⁸ *Iz Celovca*. SG 5(1862), 79.

⁴⁹ Borovski, J.: *Jožef Šubic. (Životopisna črtica.)* SG 4(1861), 61–62.

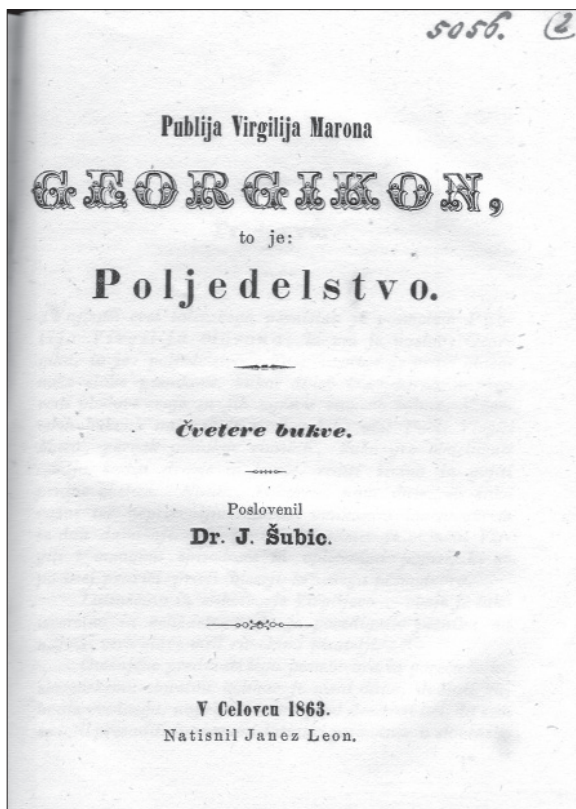
⁵⁰ *Virgiljevo poljedelstvo*. Poslovenil J. Šubic. (Poljod. [Georg.] I, 43–83). SB 4(1852), 86–87, 101–102.

⁵¹ Božič (1862), 3.

⁵² Šubic (1863), 7.

⁵³ J. M. (= Janez Majciger): *Jožef Šubic. (Životopisna črtica.)*. V: Šubic (1863),

Slika 10: Jožef Šubic,
Publija Virgilija Marona
Georgikon, to je: Polje-
delstvo. Čveterere bukve.

Kvintilijan, »Vzgoja govornika«

Med prevodi proznih del je treba omeniti še Franca oz. Frančiška Brežnika in njegov prevod izbora iz Kvintilijanovega dela *Vzgoja govornika* (*Institutio oratoria*) z naslovom *Marka Fabija Kvintilijana govorniški pouk*, ki je izšel v Mariboru l. 1889. Knjiga v skupnem obsegu 135 strani je bila vrhunec Brežnikovega dolgoletnega ukvarjanja z zgodovino antične pedagogike in še posebej s Kvintilijanom. Njegov prvi tovrstni prispevek (*Odgoja pri starodavnih Grkih*) je izšel l. 1881.⁵⁴ Dva prispevka o vzgoji in izobraževanju pri Grkih in Rimljanih je objavil tudi v gimnazijskih izvestjih novomeške gimnazije za šolsko leto 1882–83 (*Erziehung und Unterricht bei den Griechen*) in za šolsko leto 1883–84 (*Erziehung und Unterricht bei den Römern zur Zeit der Könige und des Freistaates*).⁵⁵ V »Popotniku« je v letih od 1887 do 1889 objavljajal prevode

116–118.

⁵⁴ Brežnik (1881), 1, 1–4; 2, 17–19; 3, 33–35; 5, 65–67; 9, 97–98.

⁵⁵ Brežnik (1882/83); Brežnik (1883/84a).

izbranih poglavij iz Kvintilijana,⁵⁶ leta 1889 pa jih je z nekaj dopolnili in opremljene z obsežnimi opombami zbral v knjižno izdajo, ki jo je založil sam.⁵⁷ S tem prevodom je Brežnik slovenskemu bralcu kot prvi ponudil vpogled v avtorja, ki je bil skozi vso pozno antiko, zgodnji in visoki srednji vek zelo cenjen. Izbral je najpomembnejše odlomke iz Kvintilijanovega opusa, odlomke, ki osvetljujejo Kvintilijanov pogled na problematiko vzgoje bodočega govornika, njegove rešitve in predloge ter jih razvrstil v nekaj vsebinskih sklopov. Delo odlikuje tudi zelo dober uvod, kjer v kratkih in jedrnatih orisih predstavlja zgodovino vzgoje in govorništva pri Rimljanih, pri čemer še posebej dobro slika socialne razmere v Kvintilijanovem času. Predstavi tudi Kvintilijanov načrt vzgoje in izobraževanja (s poudarkom na vzgoji značaja), Kvintilijanov namen govorniške vzgoje in njegove zasluge za govorništvo. Prevod obsega obsega 1., 2., 10. knjigo in odlomek iz 11. knjige (2. poglavje - o spominu).

Brežnik pa se je veliko ukvarjal tudi s Platonom. Tako je v izvestjih novomeške gimnazije za šolsko l. 1879–80 objavil prispevek *O Sokratovi metodi s posebnim ozirom na Platonovega Menona in o pojmu*.⁵⁸ Prispevek je kasneje nadgradil še s prevodom dialoga *Menon*, kjer je najprej v uvodu (20 strani) predstavil Platonovo življenje in nauke (nauk o idejah, Platonova fizika, Platonova etika ali nauk o človeškem nravnem delovanju, najvišje dobro, krepost, država). Uvodu sledi prevod dialoga *Menon (ali o kreposti)* na 49 straneh, dodane pa so še 3 strani pojasnila oz. povzetka. Vendar pa je prevod ostal v rokopisu; rokopis je ohranjen, hrani ga Rokopisni oddelek NUK.⁵⁹

Cločev glagolit LXXVI.

Leta 1880 je minilo sto let od rojstva Jerneja Kopitarja. Med slovenskimi intelektualci, zlasti v krogu Slovenske matice se je porodila ideja, da bi to obletnico proslavili z izdajo spomenice, spominskega zbornika v čast Kopitarju, podobno kot so dobrih dvajset let pred tem, l. 1858, obeležili stoletnico Vodnikovega rojstva, ko je izšel »Vodnikov spomenik«.⁶⁰ Pobudnik priprave zbornika je bil Josip Marn, v izid pa je na svoji 48. skupščini 8. maja privolila tudi Slovenska matica, ki je

⁵⁶ Brežnik (1887); Brežnik (1888); Brežnik (1889).

⁵⁷ Brežnik (1889).

⁵⁸ Brežnik (1880).

⁵⁹ Ms 1671 – Platonov *Menon*. Uvod in prevod priredil Franc Brežnik, gimnazijski ravnatelj v pokoju. Rokopis je podaril Pavel Brežnik iz Beograda (17. 6. 1965).

⁶⁰ *Vodnikov spomenik*. S spisi od 86 pisateljev in štirimi na kamen tiskanimi dokladami. V Ljubljani 1859.

dala tudi pobudo za organizacijo slovesnosti na Kopitarjevi domačiji. Meseca maja je predsednik Matice dr. Janez Bleiweis pozval slovenske pisce k sodelovanju pri nastanku slavnostnega zbornika. Za urednika je bil izbran Josip Marn. Zaradi kratkega časovnega roka je na naslov uredništva prišlo sorazmeroma malo prispevkov, so bili pa zelo raznoliki in so Kopitarjevo življenje in delo predstavljali z najrazličnejših zornih kotov. Sodelujočim se je pridružil tudi p. Ladislav Hrovat, ki je izhodišče svojega dela našel pri Ciceronu v njegovem delu *Govornik*, kjer med zahteve, kaj vsem mora vedeti dober govornik, Cicero postavlja tudi poznavanje zgodovine (*memoriam rerum gestarum nostrae civitatis*), kajti: »Nescire, quid acciderit, antequam natus sis, id est semper esse puerum.« »Ne vedeti, kaj se je zgodilo, preden si bil rojen, to pomeni biti vedno otrok.« (Cicero, *Govornik* 34). To zahtevo je Hrovat postavil tudi za vsakega poštenega Slovenca; poznati mora zgodovino pradedov in vedeti, kako so govorili. Zato se je v čast Kopitarjeve stoletnice in tisočletnice sv. Metoda odločil za prevod Kopitarjevega letopisa o podonavskih Slovanih, s polnim naslovom »Todonavskih Slovanov kronološki pregled zgodovine do smrti sv. Metoda« (*Slavorum cisdanubiorum historiae conspectus chronologicus usque ad obitum S. Methodii*).⁶¹ Odlomek je vzel iz Kopitarjevega dela *Cločev glagolit* (*Glagolita Clozianus*), ki je izšlo osem let pred Kopitarjevo smrtjo l. 1836. V delu, ki mu je prineslo največji sloves, je Kopitar objavil starocerkvenoslovanski glagolski rokopis, ki je bil last tirolskega grofa Cloza, skupaj z njim pa še »Brižinske spomenike« ter vse dopolnil z razlago in latinsko pisanimi obravnavami.⁶² Poročilo o Todonavskih Slovanih je šesti dodatek Kopitarjevega spisa.⁶³

Pri delu se je Hrovat naslanjal na Šafaříkova, Miklošičeva in Jirečkova dela, na svoj prispevek o staroslovenščini v spomenici »Zlati vek«, najbolj pa na sicer Slovanom nenaklonjenega avstrijskega zgodovinarja Aloisa Huberja in njegovo *Geschichte der Einführung und Verbreitung des Christenthums in Südostdeutschland* (Salzburg, Zaunrith 1874–75; o Slovanih in njihovi zgodovini govori v 4. knjigi). Odlomka, ki orisuje zgodovino Todonavskih Slovanov od l. 334 po Kr. do l. 901, Hrovat ni prevedel v celoti; prevod se konča z letom 885. Verjetno mu prekratek časovni rok za oddajo prispevka ni dovolil, da bi prevod dokončal.

⁶¹ P. Ladislav Hrovat: *Slavorum cisdanubianorum historiae conspectus chronologicus usque ad obitum S. Methodii*. *Glag. Cloz. LXXVI*. Poslovenil z lastnimi opombami P. Ladislav Hrovat. V: *Kopitarjeva spomenica*. Vredil Josip Marn. Založila in na svetlo dala Matica slovenska. V Ljubljani 1880, 146–171.

⁶² ZSS 2(1959), 26.

⁶³ GC (1995), LXXVI–LXXX.

⁶⁴ P. Ladislav Hrovat: *Staroslovenščina*. Spisal p. Ladislav Hrovat. V: *Zlati vek ali Spominica na čast ss. Hermagoru in Fortunatu, sv. Nikoljau in ss. Cirilu in Metodu*. V Ljubljani 1863, 254–289.

Slika 11: Josip Marn

Prevod je dopolnil s kratko uvodno predstavitvijo in z opombami k posameznim letnicam, v katerih se opira na že omenjene vire; opombe so večinoma precej obsežnejše od samega prevoda in nekoliko drugače tiskarsko postavljene, da se jih da ločiti od prevoda. Primer (leta 334, 884 in 885):

»Leta Gospodnjega (A. D.) t. j. po Kr. 334. Konstantin Véliki rad sprejame nad 300.000 Sarmatov limigantov semkaj čez Donavo, ki so bili gospodarji pregnani od podložnih ter jih razdeli po Trakiji, Skitiji, Macedoniji in Italiji. Vedi človek, da pomeni izraz Sarmat to kar Srb, najstareje ime slovanskemu zarodu. Kar imenuje on Italija, to ti je bila Kranjska,

takrat del Italije. Potomci teh so, verjemi, po vsej pravici sedanji Slovenci karantanski, kakor Bolgari onih, ki so bili razdeljeni po Skitiji, Trakiji in Macedoniji.«

Da je izraz Srb (Sporoi) najstareje ime za Slovane, to je resnica; če pa pomeni ime Sarmat to, kar Srb, in če so bili Sarmati Slovani, to je vprašanje sedaj rešeno. Kopitar je bil mnenja, katero je bilo takrat splošneje, da so namreč slovanski narodi v sorodu s Sarmati; tudi Šafařík (*Abkunft der Slaven*) je zmedel Srbe med Sarmate, kar pa je pozneje preklical. – Sarmati so bili Mediško pokolenje; v Evropo so prišli raznih imen: Roksolani, Jacigi, Alani. Tisti, koje je sprejel Konstantin, bili so Slovani, ali vsaj pomešani Slovani, ne pa Sarmati; kajti kar so imenovali Byzantinci pozneje

Slavorum cisdanubianorum historiae conspectus chronologicus usque ad obitum S. Methodii.

(Glag. Cloz. LXXVI).

Poslovenil z lastnimi opombami P. Ladislav Hrovat.

Ko Ciceron v svojej izvrstni knjigi „Orator“ našteva, kaj vse mora vedeti dobri govornik, zahteva med drugim tudi znanje zgodovine — *memoriam rerum gestarum nostrae civitatis* — ter pravi: *Nescire, quid acciderit, antequam natus sis, id est semper esse puerum* (Cic. Or. 34). Tako mora zanimati tudi vsakega poštenega Slovence, da pozna zgodovino naših pradedov, in da vé, kakošno govorico so govorili. Kos take tvarine naj podamo tukaj. Prevedli smo iz Kopitarjevega Glagolita na čelu napisani sestavek slovenski in dodeli „Opombe“ k nekterim posameznim letnicam. V teh opombah smo po novejih preiskavah nekaj popravili in pojasnili, nekaj obširneje predlagali. Viri so povsodi pridani; zlasti nam služi Huber-jev „*Verbreitung des Christenthums in Süddeutschland*“, in sicer IV. Bd. ima „*Slaven-Zeit*“. Ta knjiga je izvrstna, ima dobre vire, postopa kritično; o Karantanih (t. j. Slovencih) na pr. 48 strani. Dasi Huber Slovanom ni preveč prijazen, vendar — in ravno zato — se učimo veliko dobrega pri njem; zlasti, kako so bili germanizovani Slovenci ob Aniži, po gornjem Štajerskem in Koroškem. Menimo toraj, da je primerno, če podamo za Kopitarjevo stoletnico in pa za Metodijevo tisočletnico: Kopitarjev Letopis o Slovanih Podonavskih.

Leta Gospodnjega (A. D.) t. j. po Kr. 334. Konstantin Veliki rad sprejame nad 300.000 Sarmatov limigantov semkaj čez Donavo, ki so bili gospodarji pregnani od podložnih ter jih razdeli po Trakiji, Skitiji, Macedoniji in Italiji. Vedi človek, da pomeni izraz Sarmat to kar Srb, najstareje ime slovanskemu zarodu. Kar imenuje on Italija, to ti je bila Kranjska, takrat del Italije. Potomci teh so, verjemi, po vsej pravici sedanji Slovenci karantanski, kakor Bolgari onih, ki so bili razdeljeni po Skitiji, Trakiji in Macedoniji.

Slika 12: Ladislav Hrovat, *Slavorum cisdanubiorum historiae conspectus chronologicus usque ad obitum S. Methodii*

Sarmate v razliko od Grkov, to je bila mešanica raznih narodov. Tudi s tem, da so prišli Slovani (Sarmati) čez Donavo, ni rečeno, da bi bili Slovani še le takrat prišli v te kraje; to so le čete, ki so se pridružile starim stanovnikom slovanskim (Šaff. I. 166. 249. i. dr. 361. 333).

»884. Metodij posveti cirkev ssv. Petra in Pavla v Brnu (Brunae). Torej Metod ni bil umrl l. 881. niti šel iz Moravije; marveč umrl je, kakor trdijo vsi životopisci, grški in slovanski, 884–894 med Moravci, v katerih veliki cirkvi je bil pokopan.«

»885. Zarad miru sklenjenega z Arnulfom zaroté se Bavarski knezi zoper Svatopluka.«

Da je umrl Metod l. 885. dne 6. aprila, to je sedaj dognana reč. Bil je k pokoju položen v glavni cirkvi – Ecclesia Synodalis. Kje pa je iskati tisto cirkev, ni tako gotovo, kakor se dandanes sploh misli; kajti v imenu »Welegrad (Levogradec), ubi christianitas incepta est« tiči neki otemneli spomin na pričetek kristjanstva slov. v Moseburgu (Salavar), pravi Dudik. Da je zapustil Metod nad 200 duhovnov po svojej obširni škofiji, v Moraviji in Panoniji – da

Slika 13: Matija Kračman (Valjavec),

je pregnal Svatopluk Gorazda, odmenjenega naslednika, z vsemi tovarši vred l. 886 s silo čez spodnjo Donavo; in sicer naščuvan od hudobnega Vihinga vsled nekega podverženega lista papeža Štefana V.; – da so šli najpred v Belgrad (stari Sigindunum), ter se od ondi razšli dalje po Bolgariji, koje vladar je bil takrat vrli in učeni Simeon; – da je tam doli Klemen spremenil Kirilovo Glagolico v sedanjo Cirilico –: vse to naj je tukaj samo omenjeno.

V teh letih je Panonija materijalno veliko trpe-

la. Arnulf je bil viši glavar Karantanije in Panonije. – Če je Kocelj še živel, ni znano; l. 887 je bil še. – Dva mejna grofa v Avstriji (Ostmark) sta hotela postati neodvisna in pregnati nadglavarja Aribu. Svatopluk je na strani glavarja, Arnulf na strani grofov. Svatopluk pustoši Avstrijo, in ker Arnulf ne pusti, da bi grofa bila prognana, napove mu vojsko; pride v Panonijo z mnogobrojnimi četami, jo pustoši in pribori. L. 884. Svatopluk slavno zmaga in dobi od kralja Karola Plešca del Panonije; l. 885. je bil sklenjen mir; le nerad se vda Arnulf; bržkone je bil zastopljen z Bavarskimi knezi, kateri so se zavolj tega miru bili zarotili zoper – Svatopluka.

Sofokles, »Ajant«

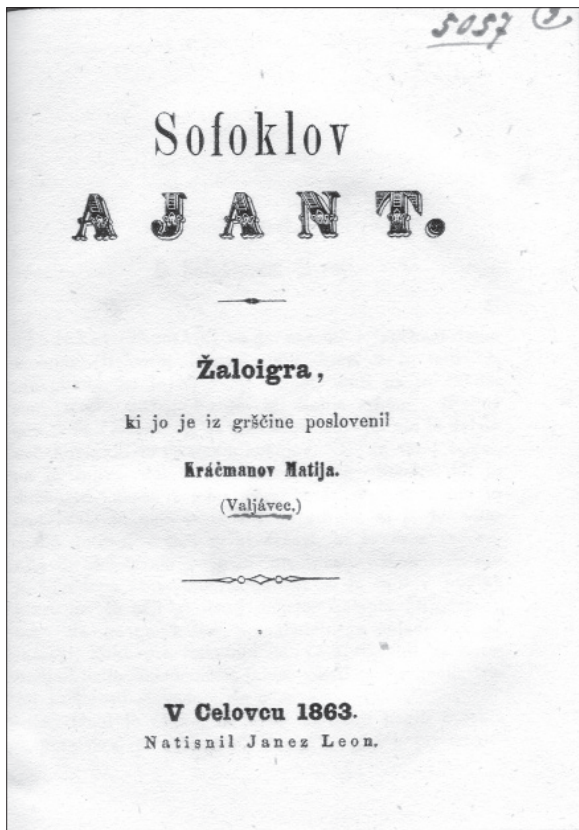
Aténa

Vsak čas, o sin Laértov, vidim te za tim
Se gnati, da na vrage vgrabiš kak naklèp,
In zdaj te vidim med šatóri brodnimi
V najzadnjem konci okol Ajantovih vrst,
Kakó loviš že dolgo in razmerjaš si
Stopinje mu na novo vtisnjene, da zveš,
Al notri je al ni ga. Pravi sled imaš
Ko pes lakonski dobrovóhen tenkonos,
Ker mož je ravno notri, moker od potú
Po glavi, od morjenja po rokàh krvav;
Pa tebi več ni treba skozi vrata ta
Ozirati se. Al povej, čemú veljá
Marljivost tvoja, da, ki vem, te podučim.

Tako se začne prevod Sofoklove tragedije *Ajant*, ki jo je l. 1863 v Celovcu izdal Kračmanov Matija oz. Matija Valjavec. Prevajalec je sicer mestoma nekoliko okorni prevod dopolnil z uvodom o Sofoklovem življenju ter z uvodom v samo tragedijo. Opomb prevod nima, izšel pa je kot nadgradnja in popravljena verzija l. 1861 v »Glasniku slovenskem« objavljenega prevoda te tragedije, ki je izhajal po odlomkih.⁶⁵ Devetindvajset let pozneje, l. 1892, je izšel drugi knjižni prevod kake antične drame v slovenščino; prevod Sofoklovega *Ojdipa na Kolonu* pod naslovom *Sofoklejev Edip na Kolonu* je izdal Rajko Perušek, izšel pa je v Novem mestu.⁶⁶

⁶⁵ GS 7(1861), 83, 89, 94–95, 103–104, 115–116.

⁶⁶ Perušek, R.: *Sofoklejev Edip na Kolonu*. Životopis Sofoklejev in uvod napisal, dramo

Slika 14: Sofoklov Ajant

Antična poezija

Precej več kot prevodov proznih del je bilo v tem obdobju prevodov in prevodnih poskusov na področju poezije. Med njimi velja izpostaviti prevode iz Homerja, kjer je prevajalska bera najbogatejša. Sem sodijo bodisi prevodi posameznih spevov ali pa krajših odlomkov, ki so izšli (nekateri so ostali v rokopisu) kot samostojni prevodi ali pa so bili vkorporirani v kaka druga literarna ali strokovna dela. Med prevajalci Homerja v prvi polovici 19. stoletja najdemo Janeza Nepomuka Primica, Stanka Vraza in Franca Miklošiča.⁶⁷ Prevajalci, ki so jim sledili v drugi polovici 19. stoletja, so Janez Trdina in Jovan Vesel Koseski, Matija Valjavec, Jože Ljubič, Fran Levstik, Josip Šuman in Valentin Kermavner.⁶⁸

prevel in opomnje dodal R. Perušek. V Novem Mestu 1892.

⁶⁷ Primičev prevod je ostal v rokopisu (gl. Pintar (1904), 235–239), prav tako Vrazov in Miklošičev (gl. Slodnjak (1952a), 14; Slodnjak (1952b), 160, 251.)

⁶⁸ Trdina (1852); Koseski (1852); Koseski (1870; prevoda Trdine in Koseskega iz l. 1852 sta prva prevoda Homerja, ki sta izšla v tiskani obliki); Valjavec (1854);

Slika 15: Fran Miklošič

Slika 16: Janez Trdina

Slika 17: Valentin Kermavner

Krajše odlomke (večina je izšla, nekateri so ostali neobjavljeni) so prevedli še Fran Celestin, Frančišek Marešič, Janez Svetina, Frančišek Lampe, Simon Gregorčič, Mihael Opeka in Ivan Košir.⁶⁹ Prav posebej dobro sprejeta sta bila prozna prevoda *Iliade* in *Odiseje*, za katera je poskrbel Andrej Kragelj; najprej je l. 1894 izšla *Odiseja* (2. izdaja je izšla l. 1900), nato pa l. 1900 še *Iliada* (2. izdaja 1909).⁷⁰ Previde spremlja tudi lepo število razprav in prispevkov o Homerju in njegovih delih.⁷¹

Ljubič (1860); Ljubič (1861); Ljubič (1862); Gregorčič – NUK, Ms 492 (III F, mapa 22); 110 verzov prevoda; Šuman (1865a); Šuman (1865b); Kermavner (1870), Kermavner (1871), Kermavner (1876).

⁶⁹ Celestin (1867); Marešič (1868/69); Svetina (1868/69); Lampe (1875); Gregorčič (1851); Opeka (1888/89); Košir (1891/92).

⁷⁰ Kragelj (1900/09); Kragelj (1894/00).

⁷¹ Nekaj pomembnejših: Hrovat, p. L.: *Žur Hektors Charakteristik*. Izvestje novo-

Odiseje IX. spev.

Njemu po tem odverne rekoč velemoder Odisej:
 Alkinoos vladár zmed ljudstva vsega presvitli,
 Res lepó je sicer takó le poslušati pevca,
 Tacega, koršen je ta, po glasu bogovom enaki, 5
 Saj nikar ni, menim jaz, prijetnejega cilja,
 Nego če blaga radost objema ljudstvo vesoljno,
 In obedvatelji v hiši zvestó poslušavajo pevca
 Zaporedom sedé, ko zdravno se polnijo mize
 S hlebom in zè mesjem, iz verča pa vina donáša 10
 Zajemáje natákar okrog in čaše naliva;
 To le se nekam jako lepó mi v duhu dozdeva.
 Tebe pa serce nagiblje pozvedeti moje nadloge
 Tužne, da še globočje za njimi tarnáje zdihujem,
 Kaj čem v prvo toraj in kaj ti povedati násled, 15
 Ker mi nadlog veliko so dali bogovi nebesni.
 Pervo tedaj čem ime naznaniti, veste da vi je
 Tudi, a jaz poslej ubegnivši nemilemu dnevu
 Vam gostomil bom, i če doma v daljavi stanujem.
 Sem Odisej, Laertovi sin, po zvijači vsakteri 20
 Med ljudmi poznan in slava mi sega do neba.
 V Itaci mi je stanišče preznatnej; a gora je tistam
 Nerit listjetresivni stermeč; in otokov okoli
 Mnogo naseljeno je, kar jeden drugemu blizo,
 Sama, Dulihija tud in gozdoviti Zakintos. 25
 Ona nizotna v morji leži med vsemi najviše
 Proti večeru — druge pa zori nasprot ino solncu, —
 Prodna je sicer, ali blaga redilka mladenčem;
 Mim domovja zares ni slajega videti možno.
 Lej, kesnila me tam Kalipso je, boginja blažna,
 V jami zobločni, hlepeča, soprug da njeni postanem; 30
 Ravno takó mudila me je v sobani zvijaška

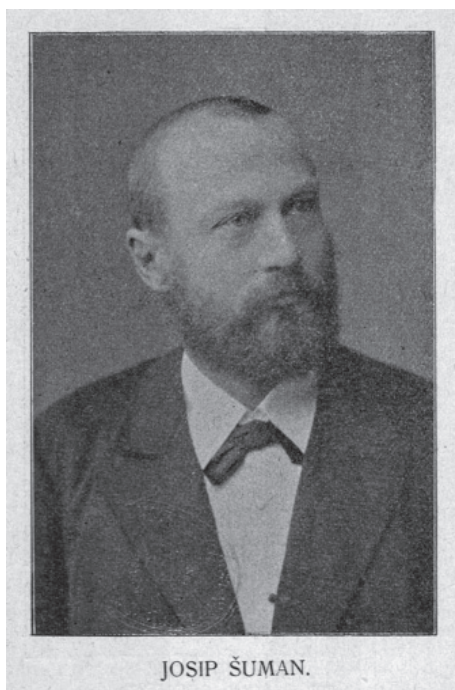
Slika 18: Valentin Kermavner, Odiseje IX. spev

Odiseje I. spev.

Moža povej, modrica, premetnega, kateri je mnogo
 Begal, odkar Trojansko je sveto mesto razrušil:
 Mnogih ljudi gradove je videl i značaj izpoznal,
 Mnoge je tud britkosti na morji v srcu pretrpel,
 Sebi otévaje žitje, vrnitvo pa svojim tovaršem. 5
 Vendar itak ni rešil tovaršev kljub prizadetju:
 Kajti sami po svoji slepoti so se pogubili;
 Bebe, kateri govedi so Hiperijona solnca
 Jedli; za to je poslej vrnitve dan jim odtegnol.
 Tam od nekod povej tud nam, o Zenova hčerka. 10

Onde so drugi, kateri ušli so nagli pogubi.
 Vsi že bili doma, ubežniki valovom i vojni:
 Njega samó, če prav kopni po vrnitvi a ženi,
 Vila gospa mudi, Kalipso, boginja blažna,
 V jami obločni, hlepeča soprug da njeni postane. 15
 Al ko vže nastopila je doba v letih tekočih,
 Ktere so mu naklonili bogovi domov se vrniti
 V Itako, niti ondej trpljenju ni mogel ulti
 Med rodbino celo, milovali so vsi ga bogovi
 Razen Posejdóna, ki se neprestano mu gnjeva, 20
 Preden v svojo deželo prispe bogoličen Odisej.

Ali zamorce je bil obiskal daleko stanotne,
 One zamorce, ki dvojno delé se med narodi skrajni,
 Eni zapadnega so Hiperijona vzhodnega drugi,
 Da sprejmé stožrtveni dar iz bikov in ovnov. 25
 Tam sedé v gostéh radoval se je: drugi pa vsi že
 V Zena dvorinah Olimpljana vkup so bili se zbrali.
 Njim govoriti pa jame bogov in ljudstva roditelj:
 Kajti v duhu se bil je spomnil Egista brez hibe,
 Ker Agamemnonič njega preslavni je vmoril Oresteja. 30

Slika 20: Josip Šuman

Na Homerja lahko navežemo prevode *Batrahomiomahije* ali *Vojne med žabami in mišmi*. Ta kratki parodični ep oz. epilij, ki v slogu in z besediščem Homerjevih ep-skih pesnitev duhovito orisuje spopad med žabami in mišmi, do katerega pride zaradi spleta nesrečnih naključij in v katerega morajo poseči celo bogovi, je v slovenski prevajalski zgodovini kar lepo zastopan. Prvi je delo prevajal Aleš Ušeničnik; pod naslovom *Boj med žabami in mišmi* ga je izdal v letih 1886/87 pod psevdonimoma Slavin in Leksěj izdal v »Domačih vajah.«⁷² Drugi prevod je izšel v »Zvončku« v prevodu Anin. Gv. (očitno psevdonim) pod naslovom *Mišja in žabja vojska*,⁷³ tretji prevod pa je l. 1954 izdal Fran Bradáč.⁷⁴ V

zapuščini filologa Valentina Kermavnerja se je ohranil tudi rokopis neobjavljenega prevoda z naslovom *Batrachomyomachija*. Lep prevod v tekočih heksametrih je pospremljen z obsežno spremno študijo, ki jo dopolnjujejo številne opombe in reference na sodobno in antično literaturo. Spodaj je pripis: V Ljubljani, meseca maja 1880.⁷⁵

Druga najpogostejše prevajanja zvrst je basen. S prevajanjem basni so se spopadali že Janez Nepomuk Primic (150 basni), Urban Jarnik (28

meške gimnazije 1856, 3–20; Krek, G.: *Polyfem v národnej tradíciji slovanskej*. Kres 2(1882), 42–52, 103–115, 155–174; Lang, A.: *Homer und die Gabe des Dionysos*. Izvestje mariborske gimnazije 1862, 3–35; Nitsche, A.: *Untersuchung über die Echtheit der Doloneia*. Izvestje mariborske gimnazije 1877, 2–32; Pleteršnik, M.: *Die Vergleiche im Homer und in den serbischen Volksliedern*. Izvestje celjske gimnazije 1865, 3–10; Pleteršnik, M.: *Prispodobje v Homeru in v srbskih narodnih pesmih*. Zora 1873, 312–316, 325–330; Podljubniški: *Kolike pomembe je Homer v slovstvu*. DV 1875, 5–8; Teutsch, Johann *Der absolute Genetiv bei Homer*. Izvestje novomeške gimnazije 1881/1882, 3–13.

⁷² DV 1886/1887, 230–232, 246–248, 261–263 (Slavin); DV 1886/1887, 278–279, 294–295, 311–312, 327–328, 342–343, 360–361 (Leksěj).

⁷³ Zvonček 3(1902), 225–227.

⁷⁴ Mlada pota 1953/1954, 183–186, 214, 244–247.

⁷⁵ NUK, Ms 1399 – I. 4. Prevodi – *Batrachomyomachia*.

basni), Franc Metelko (40 basni), Valentin Vodnik (30 basni v prozi), Anton Murko, Aleš Anton (30 basni), Jožef Rogač in Janez Gostiša (30 basni), Anton Kosi, Josip Brinar, Josip Stritar (50 basni).⁷⁶

Izpostaviti velja še prevode iz: a) grških lirikov (npr. Herondovi *Mimijami* v prevodu Rajka Peruška,⁷⁷ Anakreont v prevodu Aleša Ušeničnika,⁷⁸ Semonid v prevodu Karla Verstovška⁷⁹ idr.; b) Horacija (Janko Pajk, Josip Šuman, Korbinijan Lajh)⁸⁰ in c) Vergilija; poleg predstavljenega Šubičevega prevoda še izbor iz 2. knjige *Eneide* v prevodu Matije Valjavca.⁸¹

Slika 21: Josip Stritar

Med prevajalci poezije velja omeniti tudi prevajalce iz slovenščine v latinščino; posebej velja omeniti urednika, publicista in filozofa Janka Pajka (1837–1899), ki je l. 1882 v celovškem leposlovnem in znanstvenem časopisu *Kres* (2 (1882), 544–546) pod naslovom *Tri Prešernove*

⁷⁶ Primic – NUK, Ms 361 A; Jarnik (1814; gl. tudi Kidrič (1929–38), 669); Metelko (1825), 281–294; Vodnik gl. Wiesthaler (1890), 270–277; Murko (1832); Anton, Rogač, Gostiša gl. NUK, rokopisni oddelek, Ms 494; Kosi (1894); Brinar – Vrtec 1901, 23–24, 27, 37–38 (v prozi); Stritar (1902), 45–65.

⁷⁷ *Herondovi mimiambi*. LZ 14(1894), 26–30, 104–108, 166–170, 216–219, 277–278, 343, 405–407, 460–465.

⁷⁸ Ušeničnik, Aleš [Ljubomil]: Anakreon, *Pomlad. Cvrčku. Batilu*. Prevedel Ljubomil. DV 1885/1886, 202, 327–328, 344.

⁷⁹ *Simonidovi jambi* »περὶ γυναικῶν«. Izvestje mariborske gimnazije 1905, 3–35.

⁸⁰ *Horacijevih pesem II. knjige tretja*. (Poslovenil Janko Pajk) SG 5(1862), 209; *Jezikoslovna črtica*. Spisal prof. Josip Šuman. (okno: prozor = ostrov: otok). Zora 1(1872), 159–160 (prevod 12 verzov iz Horacijeve *Ars poetica* (50–72)); *Pesništvena umetelnost*. (Q. Horatii Flacci *ars poetica*.) Svobodno v izvirnem merilu poslovenil Lajh Korbinijan. Zora 1(1872), 219–220; 230–231; 243; 255–256; 268; 280).

⁸¹ *Sinonove laži, s katerimi je Trojanke prekanil, da so nesrečnega konja v mesto vzešči padli sovražnikom v pest*. (Iz Virgilijeve *Eneide* II. bukev, 1–197) SB 4(1852), 169–170, 177–178. ([M. Valjavca])

polatinjene izdal prevod treh pesmi: Prešernov moto *Sem dolgo upal in se bal* ter pesmi *Kam?* in *Pevcu*. Pajkovi prevodi so posrečeni in berljivi, vendar prikrajšajo izvirnik za marsikatero pomensko fineso. V njih je kljub nekaterim uspelim pasusom čutiti neko prisiljenost, ki izvira iz poskusa, da bi združil latinsko pesniško dikcijo, vlil latinskega duha, ohranil izvirnikovo (sicer klasični latinščini nelastno) metrično obliko in vse to kronal še z rimo. Združevanje teh prvin mu uspeva zelo različno.⁸² Primer:

Slika 22: Janko Pajk

Pevcu (Ad poetam)

Kdo zná
noč tèmno razjásnit, ki tare duha!

*Numquis
Mentem relevare queat tenebris!*

Kdo vé
kragulja odgnati, ki kljuje srce
od zore do mraka od mraka do dné?

*Quis scit
Fugare volucrem, quae cor comedit,
ex nocte diem nox donec recipit!*

Kdo uči
izbrisat 'z spomina nekdanje dni,
brezup prihodnjih oduzét spred oči,
praznôti ubežáti, ki zdanje morí!

*Callet
Oblivia numquis adferre animo! Et
Praesagia menti num quisquam adimet!
Nugas volitantes quisquam effugiet!*

Kako
bit óčeš poet in ti pretežkó
je v prsih nosít al pekel, al nebo!

*Vates
Qui vis fieri! At tu perferre graves
Vatis dubitas fors sortisque vices!*

Stanu
se svojega spomni, tŕpi brez miru!

*Memor
Tui ordinis, usque tortus patitor!*

*

⁸² Hriberšek (2001).

To so le najpomembnejši izmed prevodov iz klasičnih jezikov. Veliko prevodov še čaka na natančnejšo obravnavo in ovrednotenje, npr. prevodna ostalina Matije Čopa,⁸³ Luke Pintarja (Demosten: Zoper Filipa 3. govor; Lukijanove sanje; Lukijan: Halkyon ali prestvoritev⁸⁴), Levstika (Homer, Salustij)⁸⁵ in številnih drugih. Precej prevodov je ostalo neobjavljenih; nekateri rokopisi so se po srečnem naključju ohranili, mnogi med njimi pa so se izgubili in danes nanje spominjajo zgolj skromne omembe bodisi v literarnih zgodovinah bodisi v starejšem periodičnem tisku bodisi v spominih posameznikov ali v njihovi korespondenci.

Večji razmah je prevajanje iz klasičnih jezikov doživelo v prvi tretjini 20. stoletja, ko je začelo število prevodov, ki so izšli samostojno v knjižni obliki ali v priznanih revijah in časopisih, naraščati. Med prevodi spet daleč prednjači poezija, zlasti dramatika, med prevajalci pa se največkrat pojavljajo štiri imena: Fran Omerza, Fran Bradač, Anton Sovrè in Anton Dokler.

VIRI IN LITERATURA

BONITZ (1855) – Bonitz, H.: *Die Verordnung des h. Ministeriums für Cultus und Unterricht vom 10. September 1855*. ZföG 6 (1855), 777–797.

BOŽIČ (1862) – Božič, J.: *Platonov Kriton in Apologija*. Iz grščine poslovenil Ivan Božič. Celovec 1862.

BREŽNIK (1880) – Vom Professor Franz Brežnik: *O Sokratovi metodi s posebnim ozirom na Platonovega Menona in o pojmu*. Programm des k. k. Ober-Gymnasiums in Rudolfswert für das Schuljahr 1879–80, 1–22.

BREŽNIK (1881) – Brežnik, Fran: *Odgoja pri starodavnih Grkih*. P 1881, 1, 1–4; 2, 17–19; 3, 33–35; 5, 65–67; 9, 97–98.

BREŽNIK (1882/83) – Brežnik, F(ranc): *Erziehung und Unterricht bei den Griechen*. Rudolfswert, im Juni 1883. Programm des k. k. Ober-Gymnasiums in Rudolfswert 1882/83, 3–48.

BREŽNIK (1883/84) – Brežnik, F(ranc): *Erziehung und Unterricht bei den Römern zur Zeit der Könige und des Freistaates*. Rudolfswert, im Juni 1884. Programm des k. k. Ober-Gymnasiums in Rudolfswert 1883/84, 3–32.

BREŽNIK (1887) – Brežnik, F.: *Marka Fabija Kvintilijana govorniški pouk*. Iz latinščine prevedel Fran Brežnik. P 7(1887), 16, 246–250; 17, 263–266; 18, 274–276; 19, 295–298; 20, 311–313; 21, 328–332; 22, 343–347; 23, 361–365; 24, 384–386.

BREŽNIK (1888) – Brežnik, F.: *Marka Fabija Kvintilijana govorniški pouk*. Iz latinščine prevedel Fran Brežnik. P 8(1888), 1, 5–8; 2, 21–24; 3, 37–40; 4, 54–58; 5, 69–72; 6, 83–85; 7, 100–102; 8, 116–118; 9, 132–135; 10, 150–153; 11,

⁸³ NUK, Ms 496 (deset latinskih govorov) in Ms 490 – Zapuščina – A. Iz latinščine in grščine.

⁸⁴ NUK, Ms 20/81.

⁸⁵ NUK, Ms 492.

- 165–168; 12, 181–184; 13, 197–200; 14, 216–218; 15, 231–234; 16, 249–250; 17, 260–263; 18, 277–280; 19, 292–295; 20, 302–305; 21, 319–321; 22, 332–335; 23, 353–356; 24, 367–370.
- BREŽNIK (1889) – Brežnik, F.: *Vzgoja in zgovernost pri Rimljanih*. P 9 (1889), 12, 193–196; 13, 209–211; *Govorništvo pri Rimljanih*. 18, 290–294; *Kvintilijan in socialne razmere v njegovi dobi*. 14, 225–227; *Kvintilijanov načrt vzgoje in pouka*. 16, 256–258; 17, 271–274; *Kvintilijanovi nazori o vzgoji značaja*. 19, 306–308; 20, 325–327; 21, 343–345; *Marka Fabija Kvintilijana govorniški pouk*. 1, 4–7; 2, 20–24; 3, 42–45; 4, 56–60; 5, 74–78; 6, 92–95; 7, 107–109; 8, 147–153; 11, 178–182.
- CELESTIN (1867) – Celestin, F.: *Ilijade šesti spev*. Poslovenil Fr. Celestin. SG 10(1867), 97–99, 113–115, 129–130, 145–146, 161–164.
- DETELA (1902) – Detela, F.: *† Profesor P. Ladislav Hrovat*. Jahresbericht des k. k. Ober-Gymnasiums in Rudolfswert für das Jahr 1901/1902, 23–28.
- DETTWEILER (1895) – Dettweiler, P.: *Didaktik und Methodik der einzelnen Lehrfächer*. Lateinisch. III, 1–268. Griechisch. IV, 1–93. V: Baumeister, A.: *Handbuch der Erziehungs- und Unterrichtslehre für höhere Schulen*. Bd. 3. München 1895.
- DS – Dom in svet
- DV – Domače vaje
- ECKSTEIN (1887) – Eckstein, F. A.: *Lateinischer und griechischer Unterricht*. Leipzig 1887.
- FRANKFURTER (1897) – Frankfurter, S.: *Die Einrichtung und Verwaltung des höheren Schulwesens in den Kulturländern von Europa und in Nordamerika*. II. Österreich. V: *Handbuch der Erziehungs- und Unterrichtslehre für höhere Schulen*, herausgegeben von Dr. A. Baumeister. Erster Band, 2. Abteilung, 239–309.
- GC (1995) – Kopitar, J.: *Jerneja Kopitarja Glagolita Clozianus – Cločev glagolit*. Prevedel Martin Benedik, uredil in spremno besedo napisal Jože Toporišič. Ljubljana 1995.
- GLASER (1894–1898) – Glaser, K.: *Žgodovina slovenskega slovstva*. I. *Od početka do francoske revolucije*. – 1894; II. *Od francoske revolucije do 1848*. I. – 1895; III. *Bleiweisova dōba od 1848. do 1870. leta*. – 1896; IV. *Stritarjeva dōba od 1870. do 1895. leta*. – 1898. Ljubljana, Slovenska Matica, 1894–1898.
- GREGORČIČ (1851) – Gregorčič, S.: *Simon Gregorčič ŽD III*. Ljubljana 1951, 205–219, 439–440.
- GS – Glasnik slovenski (= Slovenski glasnik)
- HRIBERŠEK (2001) – Hriberšek, M.: *Prešeren v latinščini : prevodi Prešernovih pesmi v latinščino*. V: *Prevajanje Prešerna* (uredila, edited by Martina Ožbot.). Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev = Association of Slovene Literary Translators, 2001. – (Zbornik Društva slovenskih književnih prevajalcev ; 26), 158–178.
- HRIBERŠEK (2005) – Hriberšek, M.: *Klasični jeziki v slovenskem šolstvu 1848–1945*. Ljubljana 2005.
- HRIBERŠEK (2006) – Hriberšek, M.: *Življenje in delo p. Ladislava Hrovata*. Ljubljana 2006.
- HROVAT, L. (1862) – Hrovat, L.: *Ksenofontovih spominov na Sokrata čvetera bukve*. (*Memorabilia*). Poslovenil Ladislav Hrovat. V Celovcu 1862.

- JARNIK (1814) – Jarnik, Urban: *Sbèr lépih ukov*. V Celovcu 1814.
- KANON (1906) – Kukula, R. C.; Martinak, E.; Schenkl, H.: *Der Kanon der altsprachlichen Lektüre am österreichischen Gymnasium*. Wien 1906.
- Keria – Keria. *Studia Latina et Graeca*
- KERMAVNER (1870) – Kermavner, V.: *Odiseje 9. spev*. Izvestje celjske gimnazije 1870, 19–33.
- KERMAVNER (1871) – Kermavner, V.: *Odiseje I. spev*. Izvestje celjske gimnazije 1871, 17–28.
- KERMAVNER (1876) – Kermavner, V.: *Homerove Odiseje tretji spev*. Prevel V[alentin] K[ermavner]. Zora. V Mariboru 1876, 81–82, 97–98, 113–114, 129–130, 145–146, 169–170, 185–186, 201–202, 217–218, 233–234.
- KIDRIČ (1929/38) – Kidrič, F.: *Žgodovina slovenskega slovstva*. Ljubljana 1929–1938.
- KOŠESKI (1852) – Koseski, J. V.: *Devetnajste bukve Homerove Iliade*. N 1852, 273–274, 277, 281, 289–293.
- KOŠESKI (1870) – Koseski, J. V.: *Razne dela pesniške in igrokazne Jovana Vesel Koseskega*. V Ljubljani 1870, 222–302.
- KOSI (1894) – Kosi, A.: *Žlate jagode*. Zbirka basnij za slovensko mladino in preprosto ljudstvo. Nabral Anton Kosi. V Ljubljani 1894.
- KOŠIR (1891/92) – Košir, I.: *Pramodrost*. (Po Homerji.) Suhodelec [Ivan Košir]. DV 1891/1892, 340, 420, 468.
- KRAGELJ (1894/00) – Kragelj, A.: *Odiseja*. Povest slovenski mladini. Prosto po Homerju pripoveduje Andrej Kragelj. V Gorici 1894¹, 1900².
- KRAGELJ (1900/09) – Kragelj, A.: *Ilijada*. Povest slovenski mladini. Prosto po Homerju pripoveduje Andrej Kragelj. V Gorici 1900¹, 1909².
- LAMPE (1875) – Lampe, F.: *Hektor in Andromaha*. (Odlomek iz VI. speva Iliade [370–502]). Prevel Franjo Lampe [s kratko vsebinsko opombo]. DV 1875, 260, 262, 274–275, 285–286.
- LJUBIČ (1860) – Ljubič, J.: *Iliade XVI. spev*. Poslovenil J. Ljubič. Novice gospodarske, obertniške in narodne 1860, 286, 369–370.
- LJUBIČ (1861) – Ljubič, J.: *Ahilejev škit*. (Hom. Iliad. XVIII, 468–590); poslovenil J. Ljubič. GS 7(1861), 49–50.
- LJUBIČ (1862) – Ljubič, J.: *Teihoskopija*. Iz *Ilijada* III, 121–144. Poslovenil J. Ljubič. Nanos (1862), 119–125.
- LZ – Ljubljanski zvon
- MAREŠIČ (1868/69) – Marešič, F.: M. Otoški [Frančišek Marešič], *Odlomek I. speva Ilijade*. Slovenska lipa 1868/1869, list 4–7, 9–10. Semeniška knjižnica v Ljubljani (rokopis).
- METELKO (1825) – Metelko, Franz Seraph: *Lehrgebäude der slowenischen Sprache im Königreiche Illyrien und in den benachbarten Provinzen*. Laibac 1825.
- Mlada pota – Mlada pota: list za srednješolsko mladino
- MURKO (1832) – Murko, Anton J.: *Theoretisch-practische Grammatik der Slowenischen Sprache in Steiermark, Kärnten und dem illyrischen Küstenlande*. Grätz 1832.
- N – Novice gospodarske, obertniške in narodske
- NUK, Ms – Narodna in univerzitetna knjižnica Ljubljana, Rokopisni oddelk
- OPEKA (1888/89) – Opeka, M.: *Ahilov škit*. Homer: Ilijada XVIII. 468–608.

- Prevèl O. P. K. [Mihael Opeka]. DV 1888/1889, 395–396, 411–412, 523–527.
- PINTAR (1904) – Pintar, L.: *Iz pozabljenih rokopisov*. ZMS 1904, 235–239.
- PRIJATELJ (1938/39) – Prijatelj, I.: *Kulturna in politična zgodovina Slovencev 1848–1895*. Uredil Anton Ocvirk. Ljubljana 1938 (I, II, III), 1939 (IV).
- REIN (1903–1911) – Rein, W.: *Encyklopädisches Handbuch der Pädagogik*. Bd. I–XI. Langensalza 1903–1911.
- SB – Slovenska bčela
- SCHICKINGER (1903) – Schickinger, H.: *Die Privatlektüre in den klassischen Sprachen*. ZföG 54 (1903), 932–942.
- SG – Slovenski glasnik
- SLODNJAK (1952a) – Slodnjak, A.: *Stanko Vraz, Slovenska djela I*. Zagreb 1952.
- SLODNJAK (1952b) – Slodnjak, A.: *Stanko Vraz, Slovenska djela II*. Zagreb 1952.
- STRITAR (1902) – Stritar, J.: *Žimski večeri*. Knjiga za odrastlo mladino. V Celovcu 1902, 45–65.
- SVETINA (1868/69) – Svetina, J.: *Odlomek iz Ilijade 16. bukev* [verzi 1–47 z dvema kratkima povzetkoma za lažje razumevanje vsebine]. DV 1868/1869, 271–273.
- ŠUBIC (1863) – Šubic, J.: *Publija Virgilija Marona Georgikon, to je: Poljedelstvo. Čvetera bukve*. Poslovenil Dr. J. Šubic. V Celovcu 1863.
- ŠUMAN (1865a) – Šuman, J.: *Navsikaja*. Odlomek iz *Odiseje*; poslovenil J. Šuman [VI. spev, verzi 1–331]. Slovenski glasnik. V Celovcu 1865, 257–264.
- ŠUMAN (1865b) – Šuman, J.: *Kraljična Navsikaja*. Šesti spev Homerove *Odiseje* poslovenjen i poklonjen gospodični Reziki Zabukoško-vi. Celovec 1865 (separat).
- TOMINŠEK (1903) – Tominšek, J.: *Grščina*. PL 2(1903), 13–43.
- TOMINŠEK (1904) – Tominšek, J.: *Die Ziele des klassischen Unterrichtes und die Privatlektüre*. ZföG 55(1904), 1150–1170.
- TOMINŠEK (1909) – Tominšek, J.: *Ksenofontov slovar (k dr. Karla Prinza »Izboru iz Ksenofonta« s 26 podobami)*. Dunaj 1909.
- TRDINA (1852) – Trdina, J.: *Homer. I. bukve iz Iliade*. Poslovenil iz gerškog Jan. Terdina. Kuga–Jeza. Slovenska bčela 1852, 14–15, 21–23, 35–36, 45–46, 61–62, 69–70, 84–86, 92–94, 110–112.
- Triglav – Triglav: Zeitschrift für innerösterreichische Interessen
- VALJAVEC (1854) – Valjavec, M.: *Homerove Odiseje I. spev*. Poslovenil M. Valjavec. GSS (1854), 54–58.
- WIESTHALER (1890) – Wiesthaler, Fran: *Valentina Vodnika Izbrani spisi*. V Ljubljani 1890.
- Zora – Zora: časopis za zabavo, znanost in umetnost
- ZSS 2(1959) – *Žgodovina slovenskega slovstva. 2. Romantika in realizem I*. Napisala Lino Legiša in Anton Slodnjak. Ljubljana 1959.
- Zvonček – Zvonček: list s podobami za mladino

Translation from the Classical Languages in the Second Half of the 19th Century

Summary

In addition to affecting the Slovene education system, the Austrian denationalising policy in the second half of the 19th century had a direct impact on translation. Most of the already scarce Slovene philologists were appointed to posts outside the Slovene national territory. The conditions only began to improve in the 1860s, with the translation activity taken up by the first students of the newly established philology courses at the University of Vienna (Ladislav Hrovat, Matija Valjavec, etc.). More often than not, however, the translators were not philologists.

The first longer classical texts published in Slovene were individual books of the Homeric epics, Xenophon's *Memorabilia*, Plato's dialogues *Apology* and *Crito*, Virgil's *Georgics*, and Sophocles' *Ajax* (the complete Bible, of course, had been translated much earlier, but it holds a special place in the history of translation). The translations published as books represent the first Slovene book-format editions of the ancient classics, but most appeared in magazines and newspapers.

Many translations met with the same fate as a number of contemporary Slovene classical-language textbooks: they remained in manuscript because of insufficient funds (the publishers were unwilling to run the risk of such enterprises, for fear that their investment would not pay), and also because of the national-awakening emphasis on Slovene, which was accompanied by a preference for translating from other modern languages, particularly Slavic ones. A noteworthy example of these unpublished translations is Caesar's *De Bello Gallico* as prepared by the Franciscan Ladislav Hrovat.

From the beginnings to the present, Slovene translations of the Greek and Latin classics have displayed a marked predominance of poetry, with prose works remaining in the minority.

Naslov:

dr. Matej Hriberšek

Oddelek za klasično filologijo

Aškerčeva 2

SI-1000 Ljubljana

e-mail: matej.hribersek@guest.arnes.si